

Fakulta zemědělská
a technologická
Faculty of Agriculture
and Technology

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH FAKULTA ZEMĚDĚLSKÁ A TECHNOLOGICKÁ

Katedra agroekosystémů

Bakalářská práce

**Sociální zemědělství – Analýza struktury sociálního zemědělství v ČR z pohledu
zapojených subjektů**

Autor(ka) práce: Tereza BOZDĚCHOVÁ

Vedoucí práce: doc. Ing. Jan MOUDRÝ, Ph.D.

Konzultant práce: Mgr. Tomáš CHOVANEC

České Budějovice
2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne

.....

Podpis

Abstrakt

V literárním přehledu této bakalářské práce je nejdříve popsána obecná charakteristika zemědělství, historie, zemědělská výroba a zpracování zemědělských produktů a potravin v České republice. V další části je přiblížen pojem sociálního zemědělství nejen v České republice, ale i ve vybraných zemích Evropské unie. Je zde popsána typologie farem v sociálním zemědělství a příklady finančních podpor. Hlavním cíle bakalářské práce bylo analyzovat strukturu, bariéry a příležitosti sociálního zemědělství v České republice. Práce byla založena na dotazníkovém šetření a přímých rozhovorech se zapojenými subjekty.

Klíčová slova: zemědělství, sociální zemědělství, green care, dotace, struktura sociálního zemědělství, bariéry sociálního zemědělství, přínosy sociálního zemědělství

Abstract

The literature review of this bachelor thesis first describes the general characteristics of agriculture, history, agricultural production and processing of agricultural products and food products in the Czech Republic. In the next part, the concept of social farming is presented not only in the Czech Republic but also in selected European Union countries. A typology of farms in social agriculture and examples of financial support are described. The main objective of the bachelor thesis was to analyse the structure, barriers and opportunities of social farming in the Czech Republic. The thesis was based on a questionnaire survey and direct interviews with stakeholders.

Keywords: agriculture, social agriculture, green care, subsidies, structure of social agriculture, barriers to social agriculture, benefits of social agriculture

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce doc. Ing. Janu Moudrému, Ph.D., za odborné vedení, veškeré rady a ochotu při konzultacích. Dále bych chtěla poděkovat všem zúčastněným respondentům za poskytnutí informací pro výzkumnou část této bakalářské práce.

Obsah

1	Úvod.....	7
2	Literární přehled	8
2.1	Zemědělství v ČR	8
2.1.1	Charakteristika zemědělství v ČR.....	8
2.1.2	Historie zemědělství	8
2.1.3	Zemědělská výroba v ČR.....	11
2.1.4	Zpracování zemědělských produktů a potravin.....	13
2.2	Sociální zemědělství	14
2.2.1	Sociální zemědělství v ČR a rozvoj venkova	14
2.2.2	Sociální zemědělství ve vybraných zemích EU.....	15
2.2.3	Typologie farem a organizací sociálního zemědělství.....	16
2.2.4	Příklady zdrojů financování a podpor sociálního zemědělství	17
2.2.5	Green care	18
3	Cíl práce.....	20
4	Metodika	21
5	Výsledky a diskuse	24
5.1	Výsledky otázek z dotazníku a přímých rozhovorů.....	24
5.1.1	První část dotazníku – cílové skupiny, vedlejší činnosti a distribuce	24
5.1.2	Druhá část dotazníku – rostlinná produkce.....	30
5.1.3	Třetí část dotazníku – živočišná produkce.....	33
5.1.4	Čtvrtá část dotazníku – finance a státní podpora	35
5.2	Bariéry v sociálním zemědělství.....	38
5.3	Příležitosti v sociálním zemědělství	40
6	Závěr	42
7	Seznam použité literatury	44

8	Seznam grafů	52
9	Seznam obrázků	53
10	Seznam tabulek	54
11	Seznam příloh	55
12	Přílohy.....	56

1 Úvod

Sociální zemědělství je jedno z nových odvětví zemědělství a je typické svou rozmanitostí a multifunkčností. V posledních letech dostává pojem sociální zemědělství v České republice úplně jiný rozměr, a to hlavně z hlediska jeho působení na společnost. Není přínosem jen osobám se specifickými potřebami, jako například s mentálním a fyzickým postižením, ale i pro seniory, dlouhodobě nezaměstnané anebo drogově závislé. Oslovuje širokou veřejnost, která se chce například z měst uchýlit do venkovského prostředí nebo se vzdělávat v oblasti zemědělství. Má vliv na uživatele sociálních služeb, sociální farmy, ale i celou společnost. Jako dalším benefitem je výroba lokálních výrobků a potravin s přidanou hodnotou a vytváření nových pracovních míst.

Pro získání informací byl proveden výzkum obsahové analýzy pomocí přímých rozhovorů a dále bylo provedeno dotazníkové šetření. Výzkumné otázky v přímých rozhovorech měly za úkol zjistit co nejvíce informací o důvodech zapojení do tohoto konceptu, o bariérách sociálního zemědělství, finanční stability, finančních podporách, přínosech a příležitostech sociálního zemědělství.

V dotazníkovém šetření je práce zaměřena na obecnou charakteristiku a zaměření sociálních farem, finanční situaci a důležitost příjmů z vlastní, živočišné a rostlinné produkce, ale i jak jsou důležité jiné finanční podpory. Dále je zde nastíněna situace chovu hospodářských zvířat a pěstování rostlin u zapojených subjektů.

2 Literární přehled

2.1 Zemědělství v ČR

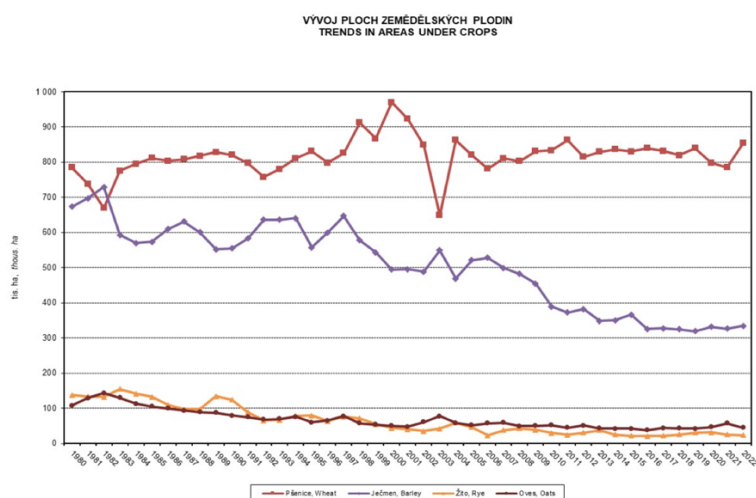
2.1.1 Charakteristika zemědělství v ČR

Zemědělská výroba je spolu s výrobou potravin jedním z tradičních odvětví národního hospodářství. V roce 2015 tvořila zemědělská půda přibližně 53 % celkové rozlohy České republiky. Zemědělskou výrobou se zabývá přibližně 47 000 zemědělských subjektů a zpracovatelů zemědělských surovin. Tato skupina obhospodařuje plochu přibližně 3,5 mil. ha, z toho 2,5 mil. ha je orná půda. Orná půda tak tvoří přibližně 71 %. (eagri.cz, 2023). Zemědělství plní několik zásadních rolí, jako je potravinové zabezpečení obyvatelstva, ale plní také funkci z hlediska ochrany životního prostředí, a to funkci krajiny, ochranu půdy a vody. Rovnocenná těmto dvěma funkcím je funkce sociální. Sociální funkce je spolu s produkční funkcí rozhodující pro odstranění regionálních rozdílů (Valach, 2018).

2.1.2 Historie zemědělství

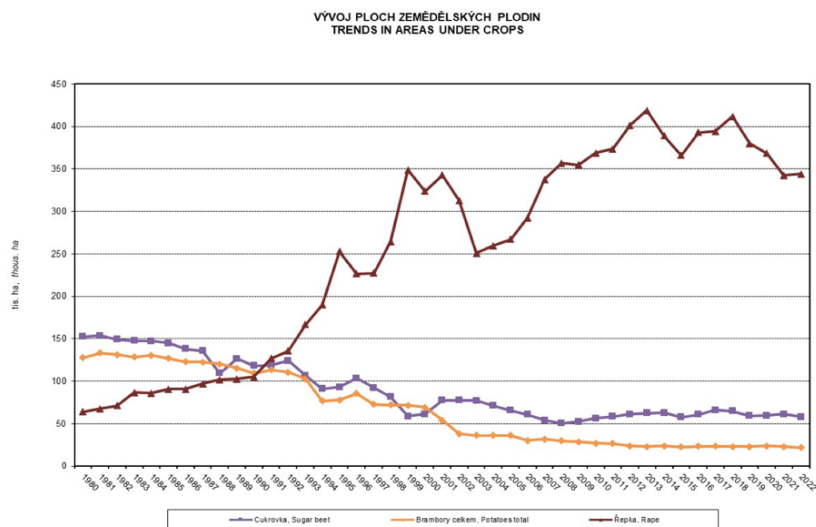
Za posledních 100 let se zemědělská výrobní plocha snížila o 1,6 milionu ha. V roce 1918 se hospodařilo na 5,1 mil. ha, v roce 2017 činila obdělávaná zemědělská plocha pouze 3,5 mil. ha. Zemědělci stále sejí především obiloviny. Dříve v pěstování plodin převažovalo žito a oves (Báčová, 2018).

Tabulka 1: Plochy zemědělských plodin 1980-2022 (Pšenice, ječmen, žito, oves)

(Zdroj: czso.cz, 2022)

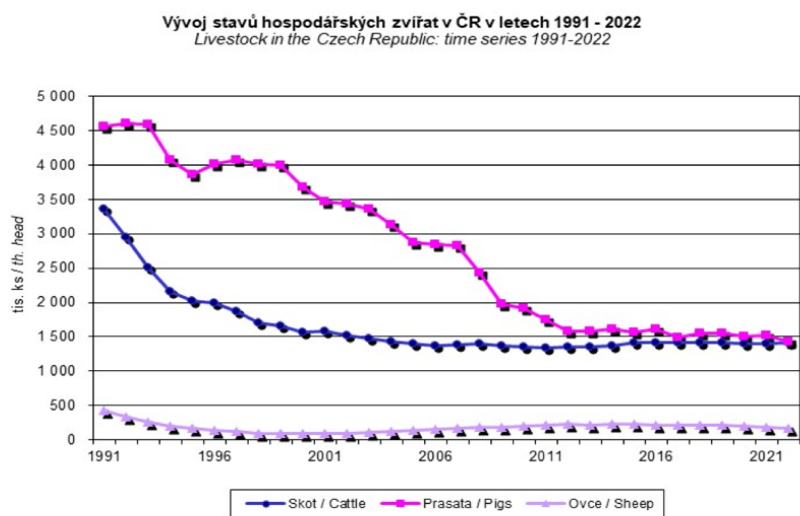
Tabulka 2: Plochy zemědělských plodin 1980-2022 (Cukrovka, brambory, řepka)

(Zdroj: czso.cz, 2022)

Počty hospodářských zvířat eviduje Český statistický úřad již od roku 1921. Ve sledovaném období se snížily především počty skotu, koní a koz. Pokud jde o zemědělské pracovníky, k největším změnám v jejich počtu došlo po druhé světové válce. V roce 1948 jich bylo 1,3 milionu, z toho 53 % žen (Báčová, 2018).

Tabulka 3: Vývoj stavů hospodářských zvířat 1991-2022

(Zdroj: czso.cz, 2022)

Období mezi světovými válkami 1918-1938

V roce 1918 bylo hlavním úkolem hospodářské politiky dosáhnout adekvátních změn v hospodářské oblasti, především vytvořit nové, soběstačné a jednotné hospodářství podle tehdejších představ. Bezprostředně po vzniku Československé republiky byla pozemková reforma součástí hospodářského programu pro nový stát. V první polovině 20. let 20. století překonala zemědělská výroba válečný pokles a rozvrat. Došlo k návratu k pečlivému obdělávání půdy a výběru kvalitního osiva a sadby a zejména plocha chmelnic se v tomto období zvýšila o téměř polovinu. Obnovovala se základní stáda dobytka a v roce 1925 již zemědělství dosáhlo předválečné úrovně a v následujících letech ji výrazně překročilo. Rostlinná výroba si udržovala převahu nad živočišnou výrobou. Dalším a nejdůležitějším směrem bylo zvýšení hektarových výnosů, dosažené díky lepší péči o půdu, používání vyšlechtěných odrůd a umělých hnojiv (Kubačák, 2020).

Období po světových válkách 1945-1989

Po druhé světové válce došlo k výraznému rozvoji zemědělství. Snahou bylo vypěstovat co nejvíce produktů a zajistit soběstačnost státu. Soukromé vlastnictví zemědělské půdy bylo v podstatě zrušeno a začala kolektivizace zemědělství, která se projevila zakládáním zemědělských družstev zvaných JZD (ostrava.educanet.cz, 2007). Došlo ke sdružování majetku a výstavbě velkokapacitních kravínů a odchoven, zatím však pro maximálně 250 kusů dobytka. Při násilné kolektivizaci byl téměř zrušen rolnický stav, který změnil samostatné hospodaření v neúměrně velké podniky. Z celkového počtu 1 404 225 soukromých rolníků vstoupilo v roce 1950 do JZD pouze 2000 členů (Michal, 1996). V 70. letech 20. století nastoupila koncentrace a specializace, kdy se budovaly velkokapacitní stáje pro jednotlivé kategorie, a specializace ve smyslu chovu jednotlivých kategorií v různých podnicích (telecí farmy, odchovny býků). To vyžadovalo velké přesuny zvířat a jejich přizpůsobivost. Významným průlomem bylo zavedení umělého oplodnění. Jeho počátky sahají do roku 1947, ale hromadně se začalo zavádět až v roce 1955. V 70. letech také vznikaly při zemědělských podnicích zájmové jezdecké kluby, kde státní hřebčinec nebo import zajistil dostatek jezdeckých koní. Tento stav přetrvává dodnes. Postupně se zaváděla i mechanizace (Čeněk, 2006).

Vývoj po obnově demokracie v roce 1989

Návrat k tržnímu hospodářství znamenal významné změny v zemědělské výrobě. Transformace zemědělství znamenala změnu jeho prostorového rozmístění, změnila se rovněž struktura půdního fondu. V podhorských a horských oblastech se snížila výměra orné půdy a rozšířily se pastviny. Bylo obnoveno soukromé vlastnictví půdy a půda byla vrácena v restituci původním vlastníkům nebo jejich potomkům. Zemědělská družstva byla nahrazena obchodními společnostmi. Byla ukončena tzv. přidružená výroba (stavební firmy, opravy zemědělských strojů) zemědělských družstev (ostrava.educanet.cz, 2007). Také došlo k významným změnám v zemědělském družstevnictví. V květnu 1990 byl vydán nový zákon o zemědělském družstevnictví, který přinesl zásadní změny do systému zemědělských družstev. V roce 1993 byl založen Českomoravský svaz zemědělských družstev, později nazývaný Svaz zemědělských družstev a společností, nyní Zemědělský svaz České republiky. Od roku 1997 je zemědělské družstevnictví členem Družstevní asociace České republiky, která zastupuje družstevní sektor v České republice (Vránová, 2011).

2.1.3 Zemědělská výroba v ČR

Termín zemědělská prvovýroba zahrnuje rostlinnou výrobu, do které spadá i chmelařství, ovocnářství, vinařství, pěstování zeleniny, okrasných květin, dřevin, léčivých rostlin a hub. U živočišné výroby máme chov hospodářských zvířat a jiných živočichů, za účelem výroby potravin a surovin. Dále tento termín zahrnuje prodej, úpravy produktů k prodeji, zpracování vlastní produkce jako je zpracování masa a mléka, produkce zvířat a výroba osiv a sadby za účelem zachování genetického materiálu rostlin (szpi.gov.cz, 2022). Kromě technologického pokroku a politické podpory je důležitým faktorem rozvoje zemědělství také oběh zemědělských materiálů a produktů, tedy logistika zemědělských produktů (Zhang, 2012).

V zemědělském sektoru jde také především o zajištění větší konkurenceschopnosti a přizpůsobení se podmínkám evropského trhu, zvýšení produktivity práce, zvýšení přidané hodnoty a kvality zemědělských produktů, a tím i zvýšení zemědělských příjmů. Velmi důležitým aspektem je snížení a eliminace negativních vlivů zemědělské výroby na životní prostředí a ochrana vody a půdy před znečištěním ze zemědělských zdrojů (szif.cz, 2007).

Rostlinná výroba v ČR

Rostlinná výroba je základním odvětvím zemědělství. Zabývá se pěstováním rostlin a konečné produkty jsou posléze využity k výživě lidí a hospodářských zvířat. Pro lidskou výživu je z pěstovaných zemědělských plodin vhodná přibližně ¼, zbytek je zužitkován v živočišné výrobě jako krmivo nebo stelivo pro hospodářská zvířata (zemedelskékomondity.cz, 2020). V současné době se 40 % půdy na Zemi využívá k produkci potravin (Elferink, 2007).

Obiloviny jsou stále nejrozšířenější skupinou plodin a v současnosti zaujímají asi 1,6 mil. ha, z toho pšenice a ječmen 1,3 mil. ha ročně. Od vstupu České republiky do EU v roce 2004 je trh s obilovinami regulován Společnou organizací trhu (SOT). V oblasti odrůd, osiv a sadby je vývoj šlechtění, odrůdových zkoušek a zkoušení osiv a sadby, s výjimkou trvalých kultur, metodicky řízen a usměrňován ve spolupráci s Ústředním kontrolním a zkušebním ústavem zemědělským (ÚKZÚZ). Nedílnou součástí je i spolupráce se Státní rostlinolékařskou správou (SRS) (eagri.cz, nedatováno).

Zemědělské výrobní oblasti představují členění České republiky podle půdních a klimatických podmínek pro zemědělskou výrobu a z toho vyplývající výrobní zaměření rostlinné produkce:

1. Kukuřičná pěstitelská oblast (K) - dělí se na K1, K2, K3
2. Řepařská oblast (Ř) – dělí se na Ř1, Ř2, Ř3
3. Bramborářská oblast (B) – dělí se na B1, B2, B3
4. Horská pěstitelská oblast (H) – typ pícninářský s důrazem na chov skotu, dělí se na H1 a H2 (Trnka, 2021).

Živočišná výroba v ČR

Mléko

Produkce mléka je jednou z nejdůležitějších oblastí českého agrárního sektoru, o čemž svědčí její 50% podíl (v cenách roku 2017) na tržbách ze živočišné výroby. Stejně jako u každého podnikání je i u mléčných farem předpokladem dlouhodobého a udržitelného rozvoje určitá míra ziskovosti (Syrucek, 2019). Produkci mléka ovlivňuje mnoho faktorů, jako jsou: management, genetiky, výživa, nebo roční období (Enea, 2021).

Řízení a kontrola procesu dojení, konstrukce a provoz dojícího stroje a hygiena během dojení vyžadují pečlivou pozornost, aby se minimalizovala možnost nepříznivých účinků na zdraví vemene, pohodu krav a následně i kvalitu a množství mléka (Baines, 2010).

Chovatel skotu, ovcí, koz nebo jiných zvířat může uvádět na trh malé množství syrového nezpracovaného mléka a smetany, aniž by byl schválen nebo registrován jako potravinářský podnik. Za malé množství se považuje množství odpovídající obvyklé denní spotřebě v domácnosti spotřebitele. Mléko musí pocházet od zvířat, která jsou zdravá, nejsou léčena, nebo uplynula ochranná lhůta podaných léčiv, jsou prostá od brucelózy a tuberkulózy (celé hospodářství), nebo pokud nebyla ošetřena látkami, které nejsou pro zvířata povoleny (Váňa, nedatováno).

Maso

Produkce masa se za posledních čtyřicet let ztrojnásobila a jen za posledních deset let vzrostla o 20 %. Světová produkce hovězího masa roste tempem přibližně 1 procento ročně, zčásti kvůli růstu populace, avšak také kvůli větší poptávce na obyvatele v mnoha zemích (Petrovic, 2015). Dobré životní podmínky zvířat jsou důležitým pilířem udržitelnosti produkce masa a souvisejí s dalšími aspekty tohoto konceptu, jako je zdraví zvířat, produktivita, bezpečnost potravin, kvalita potravin a efektivita z hlediska výrobních nákladů (Velarde, 2016). Je dobré myslet na to, že optimálního výkonu (v rámci svých dispozic) může dosáhnout pouze zvíře, které je správně krmeno, řádně ustájeno a je o něj dobře postaráno (Hulek, 2014).

2.1.4 Zpracování zemědělských produktů a potravin

Zpracované zemědělské produkty (ZZP) jsou nezemědělské potraviny a nápoje vyrobené ze zemědělských produktů. Zpracované zemědělské produkty (ZZP) jsou s kladným obchodním saldem přesahujícím 30 miliard eur ročně velmi důležitým vývozním artiklem EU (Single-market-economy.ec.europa.eu, 2022). Pro vytvoření optimálních odbytových podmínek pro zemědělské producenty jsou nezbytné konkurenceschopné a výkonné odbytové a zpracovatelské podniky (Agrarfoerderung-niedersachsen.de, 2022).

2.2 Sociální zemědělství

2.2.1 Sociální zemědělství v ČR a rozvoj venkova

Sociální zemědělství využívá zemědělské činnosti jako prostředek k podpoře duševního a fyzického zdraví člověka. Jak se organizované sociální zemědělství profesionalizovalo, zavedly některé evropské země podpůrná centra, která napomáhají jeho rozvoji (Schlussler, 2012). Sociální zemědělství je doplňkovým zdrojem příjmů pro farmu, jejíž různé formy poskytování služeb jsou zaměřeny na osoby se zvláštními (sociálními) potřebami. Tyto osoby poznávají pestrý denní a roční režim na farmě a v přírodě. Jsou zapojeny do každodenního života farmy a do prací v zemědělství, lesnictví, zahradnictví nebo domácím hospodářství podle svých individuálních možností (stmelf.bayern.de, 2017). Diverzifikace zemědělských podniků směrem k multifunkčním činnostem je v reformě společné zemědělské politiky (SZP) vnímána jako klíčová, protože posiluje územní a sociální soudržnost venkovských oblastí (Bartolini, 2014).

Oproti tradičnímu zemědělství má odlišné charakteristiky v tom, že integruje produkční funkci pro trh se sociální funkcí chápanou jako přenos pozitivních externalit, které pocházejí ze zemědělství a mají dopad na jednotlivce, pokud jde o přenos zemědělské kultury, výrobních technik a zpracování zemědělských produktů (Sgroi, 2022). Integrace lidí, kteří potřebují pomoc, do zemědělských výrobních procesů se ukazuje jako politický i sociální fenomén, který v sobě spojuje mnohovrstevnaté potenciály (Dicone, 2020).

Od 90. let 20. století se na území ČR odehrávaly aktivity, které bychom dnes mohli zahrnout pod pojem sociální zemědělství. Od roku 2011-2013 probíhala participace na mezinárodním projektu MAiE (Multifunkční zemědělství v Evropě). V roce 2013 - 2014 probíhala snaha o nastavení hranic a poté vznikla Pracovní komise sociálního zemědělství (MZe). Rok 2015 přinesl ustanovení prvních přímých podpor a integrace do PRV, probíhala studie pro Agenturu, která zahrnovala sociální začleňování a mapování aktuálního stavu sociálního zemědělství v ČR (Chovanec, 2016).

2.2.2 Sociální zemědělství ve vybraných zemích EU

Iniciativy sociálního zemědělství mají různou podobu v závislosti na zemi nebo organizaci, která za nimi stojí. Mají však společný cíl, kterým je napomáhat sociální reintegraci vyloučených a zranitelných osob, a vytvářet tak významnou přidanou hodnotu pro společnost a hospodářství (Willems, 2012).

Polsko

V Polsku, co se týče rozvoje sociálních farem a sítě sociálního zemědělství existuje velký potenciál. Udržitelnost může Polsko docílit pouze vytvořením samofinancujícího subjektu, který bude fungovat podle platných právních předpisů (Ujj, 2021).

Situace v oblasti sociální a zdravotní péče je v Polsku nepochybně oblastí, která vyžaduje zlepšení a větší pozornost. Mnoho skupin společnosti, jako jsou bezdomovci, zdravotně postižení, nezaměstnaní nebo starší lidé, nemá dostatečnou podporu a zůstávají se svými problémy osamoceni. Hlavními výzvami pro sociální zemědělství v Polsku jsou:

1. změnit mentalitu a povědomí polské společnosti o tématech sociální péče, jako je stáří nebo duševní nemoci,
2. propagovat myšlenku a pozitivní účinky sociálního zemědělství v Polsku tak, aby ji polští občané znali a chápali ji jako důležitou alternativu v péči o lidi,
3. rozvíjet udržitelné struktury financování sociálního zemědělství,
4. učit se od jiných zemí s delší historií v této oblasti,
5. rozvíjet a posilovat postavení odvětví sociální péče v Polsku jako celku (Pawelczyk, 2006).

Německo

V návaznosti na koncepci evropské pracovní skupiny Zemědělství pro zdraví a několik výzkumných projektů v oblasti sociálního zemědělství byla v roce 2009 založena "německá pracovní skupina pro sociální zemědělství". Cílem DASoL je poskytnout výměnné fórum pro rozmanitost sociálního zemědělství a jeho další rozvoj (soziale-landwirtschaft.de, 2022).

Již několik desetiletí dochází ve venkovských oblastech k hlubokým změnám v jejich poslání v oblasti zemědělství, a to jak obecným, tak strukturálním. Tato změna je způsobena především otevřením zemědělských podniků, které samo o sobě vychází z různých nových ekonomických a sociálních skutečností (Diconne, 2022). Snahy o přesun

sociálně terapeutické práce na farmu nejsou nové. Ještě před 60 až 70 lety se často stávalo, že výchovné a terapeutické sociální ústavy i psychiatrické kliniky měly farmy při kláštorech (oekolandbau.de, 2020). Sociální zemědělství je ve Německu stále populárnější. Například v Bavorsku působí více než 150 zemědělských podniků (stmelf.bayern.de, 2023).

Itálie

V Itálii vzniklo několik zajímavých zkušeností od počátku 70. let 20. století, kdy sociální zemědělství vycházelo především z myšlenek hnutí '68 a z dalších komunitních iniciativ tohoto období (tj. komunitní škola Barbiana Dona Milaniho, komunita Capodarco a další sociální družstva), kde lidé vytvářeli skupiny sociální solidarity založené na společné práci, životě a sdružování společných zdrojů komunity (socialfarmyouth.eu, 2015). Rozvoj sociálních farem v Itálii měl různé podoby, a to podle stupně vyspělosti tohoto fenoménu v konkrétní zeměpisné oblasti, podle místní správní a organizační kultury a podle proaktivity různých zúčastněných subjektů (Moruzzo, 2022).

Nejdůležitější služby mezi italskými diverzifikovanými zemědělskými podniky poskytují zemědělci, kteří přijímají školní skupiny a rodiny požadující vzdělávání a trávení volného času v zemědělských zařízeních a na zelených plochách. Některé farmy navíc do svého podnikání přidávají aspekty sociálního začleňování znevýhodněných osob (Pölling, 2017). To podnítilo vize znovu propojeného zemědělství se společností a s podporou konkrétních opatření v rámci regionálních programů rozvoje venkova (PRV) a v některých regionech rozšíření poskytování péče o děti v zemědělských podnicích, anebo uvnitř sociálních farem (socialfarmyouth.eu, 2015).

V Itálii neexistuje žádná konkrétní národní organizace, ke které by patřily všechny sociální farmy. Místo toho existují sociální farmy, které jsou oficiálně uznány regionálními orgány jako sociální farmy na základě regionální legislativy. Existují také sociální farmy, které nejsou registrované, ale nabízejí na svých farmách aktivity sociálního začleňování a mají smlouvy s místními sociálními službami (Marjolein, 2022).

2.2.3 Typologie farem a organizací sociálního zemědělství

Byly stanoveny následující hlavní znaky: organizace musí vykonávat hospodářskou činnost, musí sledovat přímo vyjádřený hlavní sociální cíl, který je prospěšný pro spo-

lečnost, musí mít omezení rozdělování zisku nebo majetku, čímž upřednostňuje sociální cíl před tvorbou zisku, musí mít inklusivní řízení, které se vyznačuje participativními a/nebo demokratickými rozhodovacími procesy (Šťastná, 2022).

V sociálním zemědělství je výchozím bodem typy aktivit příslušníků cílových skupin a ta se rozděluje do tří hlavních oblastí a těmi jsou integrační zaměstnávání, sociální a terapeutické služby, vzdělávání a ostatní činnosti. Tyto hlavní oblasti se často vzájemně prolínají a pouze v minimálním počtu organizací mají pouze jednu aktivitu (Moudrý, 2015).

Obrázek 1: *Hlavní oblasti sociálního zemědělství*

(Zdroj: Moudrý, 2015)

2.2.4 Příklady zdrojů financování a podpor sociálního zemědělství

Z hlediska poskytovaných dotací bylo přelomové programové období 2007 až 2013, kdy byla sociálním farmám vyplácena vůbec největší podpora. Nicméně dotační podpora, která byla vyplácena v posledních letech, se ukázala jako klesající, a to i přesto, že v roce 2017 byl v ČR evidován historicky nejvyšší počet sociálních farem. Zdá se tedy, že sociální farmy začínají být schopny samofinancování (Procházka, 2018).

Program podpory sociálního zemědělství

Cílem Programu podpory Sociálního zemědělství je vytvořit předpoklady pro zajištění a rozvoj zaměstnávání pracovníků se zdravotním postižením zemědělskými podnikateli. Primárně se zaměřuje na poskytnutí úročené půjčky Podpůrným a garančním rolnickým a lesnickým fondem, a.s., s možností snížení jistiny půjčky provedené v režimu

de minimis (dotacni.info, 2015). Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV) ve spolupráci s Českomoravskou záruční a rozvojovou bankou (ČMRZB) zahájilo podporu sociálního podnikání formou zvýhodněných úvěrů a poradenství. Úvěry do 25 milionů Kč jsou poskytovány za zvýhodněných podmínek, než je běžné u komerčních úvěrů, se splatností 10-12 let a možností odkladu první splátky až o 36 měsíců (socialni-zemedelstvi.cz, 2023).

Podpora zaměstnávání osob se zdravotním postižením

V rámci náborového procesu může zemědělec vytvořit tzv. chráněné pracovní místo s předem stanovenými podmínkami, které jsou stanoveny Úřadem práce ČR. Pokud zaměstnavatel zaměstnává více než 50 % osob se zdravotním postižením, má při splnění zákonných podmínek o zaměstnanosti nárok na finanční příspěvek za zaměstnávání těchto osob (socialni-zemedelstvi.cz, 2022).

OP Zaměstnanost + 2021-2027

Operační program Zaměstnanost Plus (OPZ+) má předpoklady k využívání prostředků z Evropského sociálního fondu Plus v oblastech zaměstnanosti a sociálního začleňování v programovém období 2021-2027. Tento program přímo navazuje na operační program Zaměstnanost realizovaný v programovém období 2014-2020 (esfcr.cz, 2021).

Podpora projektů nestátních neziskových organizací v rámci státní dotační politiky

Ministerstvo zemědělství jednou až dvakrát ročně vyhlašuje výběrové řízení na podporu projektů nevládních neziskových organizací (NNO) (socialni-zemedelstvi.cz, 2022). Podpořeny mohou být pouze žádosti o dotace na projekty v rámci Hlavních oblastí státní dotační politiky a zároveň spadající do působnosti Ministerstva zemědělství (Sixta, 2021).

2.2.5 Green care

Green Care je obvykle prezentována jako "pečovatelské zemědělství", což zdůrazňuje význam prostředí v rámci zemědělského sektoru (Bock, 2010). V práci s mentálně a tělesně postiženými lidmi se již delší dobu využívají přístupy terapie a pedagogiky s pomocí zvířat a také zahradní terapie. Green Care však není zaměřena výhradně na

skupiny osob se zdravotním postižením, ale rozmanitost aktivit je určena širokému spektru cílových skupin. Součástí Green Care je například i "zelené cvičení", tj. provozování sportů v přírodě, jako je například pěší turistika, která snižuje stres (Bente, 2010).

Zapojení do přírodního prostředí je spojeno se zlepšením zdraví a pohody v obecné populaci (Cuthbert, 2021). Termín Green Care zahrnuje řadu terapeutických strategií, které mohou zahrnovat terapii s pomocí zvířat na farmě, zahradnickou terapii a obecnou terapii na farmě. Green Care se používá jako součást terapeutického plánu u různých psychických poruch a souvisejících tělesných postižení u dětí, dospívajících a dospělých (Artz, 2017).

Green care se rozvíjí v celé Evropě a dosáhla různých stádií vývoje a v různých zemích je velmi různorodá. V Itálii a Francii se Green care nazývá sociální zemědělství a je zaměřeno na pracovní integraci a začlenění do péče poskytované komunitními pracovišti. Dominantními pracovišti jsou pečovatelská družstva. V Norsku a Nizozemsku je Green care poskytováno především soukromými rodinnými farmami, které jsou příkladem rodinných farem multifunkčního zemědělství. V Německu, Rakousku, Irsku, Slovinsku a Polsku většinu pečovatelských farem tvoří komunitní pečovatelské služby nabízené institucionálními partnery. Země EU přijaly různé předpisy ovlivňující rozvoj a směřování k ekologické péči. (Hassing, 2013). Při porovnání různých způsobů, jakými je Green Care v Evropě prezentována a diskutována, různých způsobů její organizace a různých zúčastněných stran vystupují do popředí tři hlavní modely. Tyto tři evropské "diskurzy" o Green Care jsou následující:

1. model multifunkčního zemědělství,
2. model veřejného zdraví
3. model sociálního začlenění (Bock, 2010).

3 Cíl práce

Cílem bakalářské práce je analýza struktury sociálního zemědělství v ČR, hospodaření v rostlinné a živočišné výrobě a způsob začlenění sociálního aspektu do každodenního provozu z pohledu zapojených subjektů. Je zde nastíněna finanční situace vybraných podniků vzhledem k podílům z příjmů v rostlinné a živočišné produkci, ale i s pomocí jiných finančních podpor.

Práce řeší následující výzkumné otázky:

1. Více než polovina subjektů je závislá na příjmech ze zemědělské produkce
2. Více než polovina zapojených subjektů zpracovává zemědělskou produkci
3. Více než polovina subjektů vnímá dotace jako existenčně důležité
4. Jaké jsou hlavní bariéry v sociálním zemědělství
5. Jaké jsou hlavní příležitosti v sociálním zemědělství

4 Metodika

Pro získání všech potřebných dat byl vytvořen dotazník skládající se z 14 otázek, za účelem posouzení struktury sociálního zemědělství v České republice z pohledu zapojení jednotlivých typů subjektů do konceptu vstupujících. Dále proběhlo dohromady 10 přímých rozhovorů, 3 níže popisované podniky byly navštíveny osobně, u zbylých podniků proběhly přímé rozhovory pomocí telefonických rozhovorů. Byly vytvořeny výzkumné otázky pro získání co nejvíce informací z praxe.

Cílové skupiny pro přímé rozhovory jsou rozděleny do 3 skupin:

V **první cílové skupině** je respondent, který se zabývá hlavně zemědělskou činností a zaměstnává znevýhodněné skupiny lidí.

V **druhé cílové skupině** je respondent, který se zabývá hlavně sociálními aspekty a zemědělskou činností má jako prostředek rehabilitace či terapie.

V **třetí cílové skupině** je respondent, který vykonává k zemědělské činnosti výukové programy a kurzy pro děti.

Všichni respondenti dostali stejné výzkumné otázky, které byly zpracovány v souladu s cíli bakalářské práce. Dotazník byl situován tak, aby byl zajištěn dostatek informací o jejich aktivitách, dostatek odpovědí na důležitá témata sociálního zemědělství a byly vidět různé pohledy na problematiku a příležitosti, které přináší sociální zemědělství, od respondentů z různých oblastí. Celý dotazník je k nahlédnutí v příloze č.1. Dále bylo provedeno několik nestrukturovaných rozhovorů s dalšími respondenty, kteří byli osloveni díky odpovědím v online dotazníku.

Popis analyzovaných podniků a organizace

První respondent, je zemědělský podnik, který se nachází v Plzeňském kraji, a kromě zemědělství provozuje penzion, rekreační ubytování mimo farmu a provádí již výše zmíněné výukové programy a kurzy pro děti. Farmu zdědil nynější majitel na začátku tohoto století po svém otci a rozhodl se zde vytvořit příjemné prostředí, zrekonstruoval jednu z neobydlených budov a vytvořil penzion. Tím otevřel lidem cestu k poznávání zemědělství přímo v provozu. Vzhledem k aktivitám a povolání majitele bylo přirozené, že postupem času vytvořil na statku prostor pro výukové programy a letní tábory pro děti. Mají ekologické zemědělství, jejich produkcí je biohovězí maso a jsou certifikovaní prodejci. V určitých ročních obdobích probíhají na farmě i různé společenské

akce, jako jsou svatby, jarmarky nebo živá hudba, kde mají lidé možnost nákupu jejich výrobků.

Druhý respondent, je sociální zařízení (organizace), které se taktéž nachází v Plzeňském kraji, 10 kilometrů od Plzně. Toto zařízení bylo založeno v roce 1960 a začínalo jako centrum pro děti a mládež, která měla určitá omezení a mohla zde působit již od třetího roku života. Mohla zde žít, vzdělávat se a pracovat. Jeden z oborů byl i učební obor zahradník, později se učební obor zrušil a začaly se pořádat jen kurzy. Momentálně jsou zrušené i kurzy, ale kromě osob s mentálním a fyzickým omezením se rozšířila klientela i o lidi například s Alzheimerem nebo s poúrazovými onemocněními. Toto byl jeden z hlavních aspektů, proč se musel změnit chod celé organizace. Provozují zde i hipoterapie a hlavním a důležitým aspektem je, že zaměstnávají a zapojují do pracovních činností na různých úrovních všechny klienty. Lidé mají možnost zde nastoupit od 18. roku života a mohou zde prakticky žít až do důchodového věku. Jsou zde i chráněná bydlení pro klienty, kteří zvládají žít částečně samostatně, ale potřebují nějaký druh kontroly.

Třetí respondent, je zemědělství, které zaměstnává hlavně osoby s mentálním omezením. Zemědělství je jedna z dceřiných firem jedné velké firmy. Materská firma začleňuje osoby s hendikepem do normálního života a mimo jiné vlastní kavárny, bistra, mají vlastní řemeslné pekárny a pražírnu kávy. Farmu provozují více než 10 let, chovají zde prasata ovce, nebo také kozy, slepice a králíky. V celé firmě zaměstnávají okolo 180 lidí s hendikepem a přímo na farmě zaměstnávají 8 lidí s mentálním omezením. Kromě pomoci začlenit se do pracovního života hendikepovaným lidem, probíhají na farmě i vzdělávací programy, nebo příměstské tábory. Lidé zde mají možnost bydlet v chráněném bydlení.

Vytvořený online dotazník obsahoval 14 otázek, které byly odeslány 100 respondentům, kteří jsou teď aktivně zapojeni v sociálním zemědělství. Celkem přišlo 46 odpovědí, některé části dotazníku byly vyplněny neúplně, ale vzhledem k rozmanitosti otázek jsem se rozhodla je zahrnout do této práce. Celý dotazník je rozdělen do čtyřech částí. První část, jsou otázky 1 až 3 a pojednávají o tom, s jakými cílovými skupinami tyto sociální zemědělci pracují, jaké mají vedlejší činnosti a zda distribuují své výrobky ze zemědělských, ale i z vedlejších činností. Druhá část dotazníku jsou otázky

číslo 5-8, a ty se zabývají hlavně rostlinnou produkcí, hospodařením a zda své vypěstované plodiny využívají výhradně pro vlastní využití. Třetí část, otázka 10 je zaměřena na živočišnou produkci, jako druhy a počty chovaných zvířat. Čtvrtá a poslední část dotazníku jsou otázky číslo 4, 9, 11 až 14 a zabývá se otázkami z oblastí financí, využití státních podpor a jak důležitá tato podpora pro sociální zemědělce je. Celý dotazník je k nahlédnutí v příloze jako č. 2.

5 Výsledky a diskuse

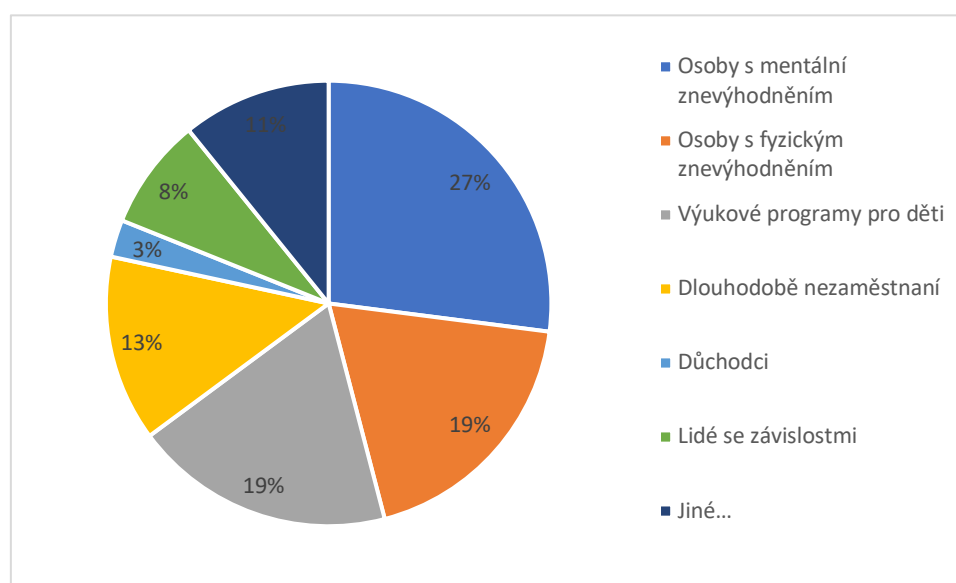
5.1 Výsledky otázek z dotazníku a přímých rozhovorů

5.1.1 První část dotazníku – cílové skupiny, vedlejší činnosti a distribuce

Otázka č.1: Jaké cílové skupiny jsou zapojeni v sociálním zemědělství

Osoby s mentální znevýhodněním	20
Osoby s fyzickým znevýhodněním	14
Výukové programy pro děti	14
Dlouhodobě nezaměstnaní	10
Důchodci	2
Lidé se závislostmi	6
Jiné...	8

Graf 1: Zapojené cílové skupiny

(Zdroj: autor práce)

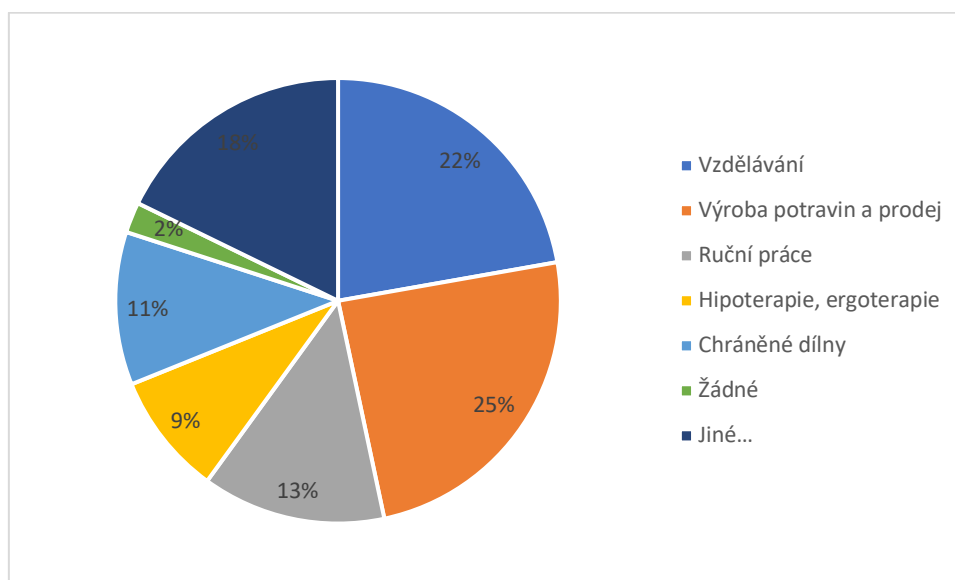
Tato výzkumná otázka se zabývá hlavně tím, jaké cílové skupiny nejčastěji využívají služby v těchto sociálních sférách. 19 % z dotazovaných odpovědělo, že provozuje buď jako hlavní nebo i vedlejší činnost tzv. vzdělávací programy pro děti, ale i pro dospělé a má to veliký úspěch. Podle Kountios (2018), lidé vykazují zvýšenou úroveň vzdělávacích potřeb a mají zřetelné přání získat další vzdělání související se zemědělstvím. Sami respondenti odpověděli, že o vzdělávací programy je v posledních letech

zvýšený zájem a mají velice pozitivní zpětnou vazbu. 80 % institucí, ale i soukromích osob, se vracejí na navazující programy. Dalších 27 % dotazových odpovědělo, že se zaměřuje hlavně na osoby s mentálním znevýhodněním a 19 % začleňuje do jejich konceptu osoby s fyzickým znevýhodněním. Při bližším zkoumání z přímých rozhovorů jsou to hlavně sociální zařízení, které mají zemědělství jako vedlejší činnost, nebo v rámci různých terapií, a to nejčastěji hipoterapií nebo ergoterapií. Podle Elings (2022) studie o sociálním zemědělství ukazují, že práce na farmě poskytuje účastníkům smysluplný způsob trávení dne, při kterém jsou oslovováni z hlediska svých možností, nikoliv omezováni. V běžném zemědělském provozu je osoby s fyzickým znevýhodněním obtížné začlenit, ale pro tyto osoby jsou vytvářeny pracovní místa dle jejich potřeb a možností. Osoby s mentálním znevýhodněním začleňují do každodenních rutinních prací. 13 % respondentů zaměstnali dlouhodobě nezaměstnané osoby. V 3 až 11 % jsou zde osoby se různými závislostmi, důchodci a jiní, kteří jsou zařazováni do přímého provozu farem.

Otázka č.2: Jaké jsou vedlejší činnosti, nebo zaměření kromě zemědělské produkce.

Vzdělávání	20
Výroba potravin a prodej	22
Ruční práce	12
Hipoterapie, ergoterapie	8
Chráněné dílny	10
Žádné	2
Jiné...	16

Graf 2: Vedlejší činnosti

(Zdroj: autor práce)

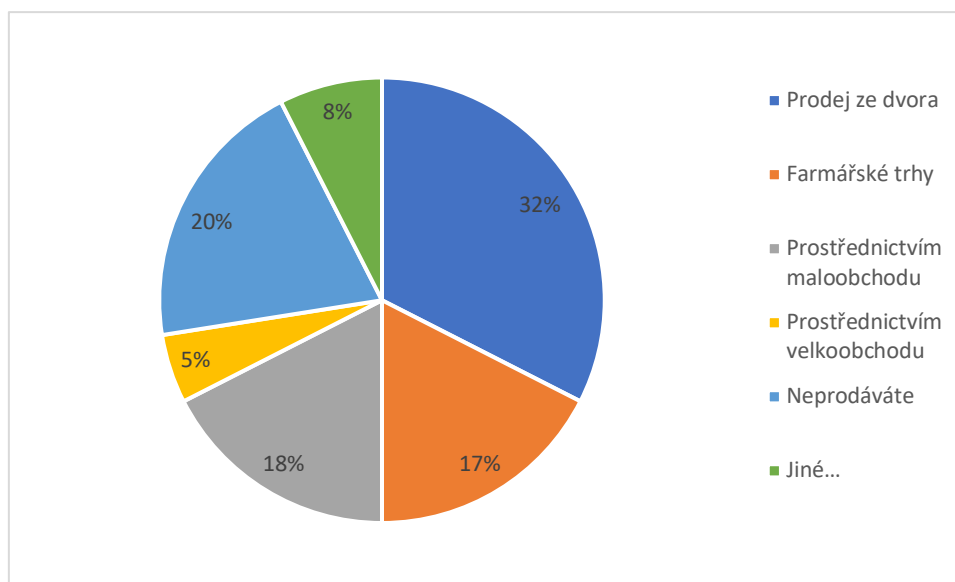
Ačkoliv většina zdrojů uvádí, že zemědělství, která se zaměřují na vzdělávací programy je málo, průzkum ukázal, že 22 % z dotazovaných tuto vedlejší činnost provozují. 25 % mají jako vedlejší činnost výrobu potravin a jeho následný prodej, po bližším zkoumání se jedná hlavně o zemědělské, ale i nezemědělské výrobní produkty. Kromě prodeje zpracovaného masa se zde objevuje například pekárství, výroba vlastní kávy, nebo psích pamlsků. 13 % podniků mají jako vedlejší činnost ruční práce, jedná se hlavně o sociální ústavy a jsou zde zaměstnání z pravidla fyzicky hendikepovaní lidé. 9 % respondentů mají ve svých programech zahrnutou hipoterapii a ergoterapii. Jeden z uvedených respondentů uvedl, že spadá pro českou hiporehabilitační

společnost, jejich koně mají splněné zkoušky na hipoterapii a všichni zaměstnanci mají splněny všechny potřebné kurzy. Podle Moudrého (2015) problematickou oblastí je absence a nedostačující odbornost pracovníků pro realizaci zemědělských činností a zároveň kteří by disponovali předpoklady pro přímou práci s osobami se zvláštními potřebami. Proto jsou instituce s odborně vyškolenými pracovníky méně časté. 11 % uvádí, že u nich hlavně fyzicky znevýhodnění lidé mohou pracovat v chráněných dílnách. Zbytek a to 18 % má jiné blíže nespecifikované činnosti a 2 % nemají žádné.

Otázka č.3: Jakým způsobem je zboží distribuováno.

Prodej ze dvora	26
Farmářské trhy	14
Prostřednictvím maloobchodu	14
Prostřednictvím velkoobchodu	4
Neprodáváte	16
Jiné...	6

Graf 3: Distribuce zboží

(Zdroj: autor práce)

32 % dotazovaných prodávají své zemědělské, ale i nezemědělské produkty ze dvora a 17 % dojíždí na farmářské trhy. Všichni dotazovaní potvrdili, že velice oblíbeným a efektivním způsobem prodeje je pořádání jarmarků a jiných společenských akcí přímo v místě zemědělských nebo sociálních objektů, kterých se zúčastní z pravidla široké okolí obyvatel. Podle de Meneses (2007) jsou důvody k návštěvě trhů zábava, turismus a příležitostnost nebo zájem o tradiční zemědělsko-potravinářské produkty. 18 % dotazovaných distribuuje své produkty prostřednictvím maloobchodu a 5 % prostřednictvím velkoobchodu, z přímo dotazovaných prodává tímto způsobem pouze jeden zemědělský podnik. 20 % z dotazovaných vlastní produkty nevyrobí a tím pádem neprodává, z dotazovaných prodej probíhá jen v případě mléka a masa pro další zpracování.

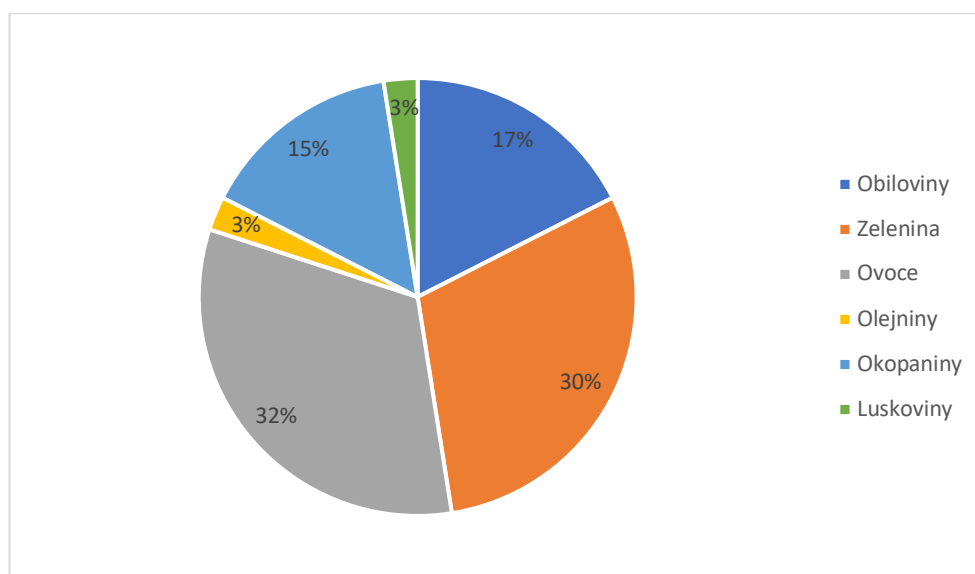
Jeden z respondentů má online prodej vlastních produktů, většina internetových objednávek je jen z blízkého okolí.

5.1.2 Druhá část dotazníku – rostlinná produkce

Otázka č. 5 a č. 8: Jaké jsou nejčastěji pěstované zemědělské plodiny, na jaké výměře (ha) a zda jsou tyto plodiny výhradně pro vlastní využití.

Zemědělské plodiny	Odpovědí
Obiloviny	14
Zelenina	24
Ovoce	26
Olejniny	2
Okopaniny	12
Luskoviny	2

Graf 4: Pěstované plodiny

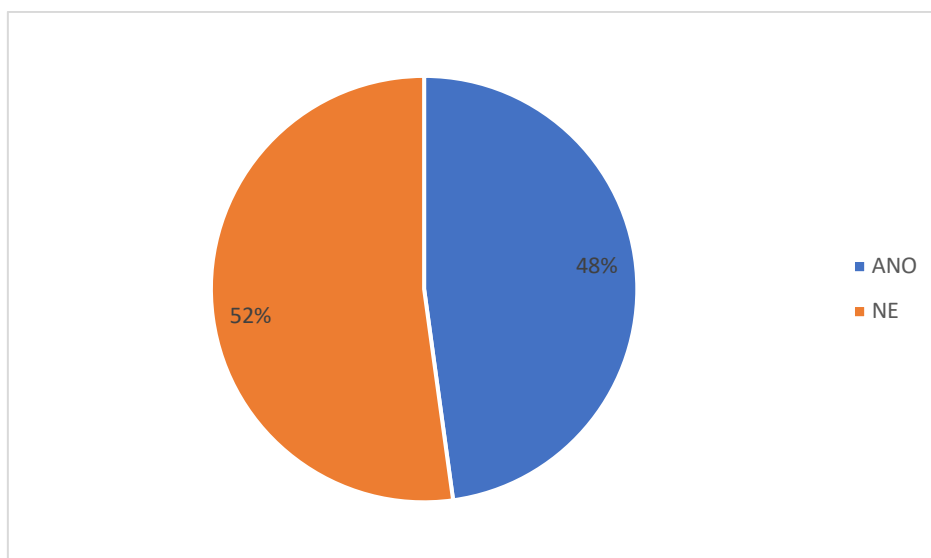

(Zdroj: autor práce)

V průzkumu rostlinné výroby se ukázalo, že v 17 % zkoumaných zemědělských podnicích jsou nejvíce pěstovanými plodinami obilniny, a to hlavně kukuřice, pšenice a oves. Výměra u obilnin se pohybuje od 30 do 350 ha, podle velikosti zemědělského podniku. 30 až 32 % respondentů pěstuje zeleninu a ovoce, zelenina je pěstována u většiny podniků ve sklenících, kde často vypomáhají lidé s mentálním znevýhodněním a u ovoce jsou nejčastěji zmíněny ovocné sady, kde každoroční úrodu prodávají na

jarmarcích, nebo po objednání přímo v podnicích. V 7 % se shodují olejniny a luskoviny. 15 % dotazovaných pěstují brambory a pěstují se od 20 do 60 ha. Luskoviny a olejniny se pohybují od 10 do 30 ha na vybraný podnik. Jeden z podniků pěstuje jako hlavní plodinu levanduli.

Graf 5: *Plodiny pro vlastní využití*

(Zdroj: autor práce)

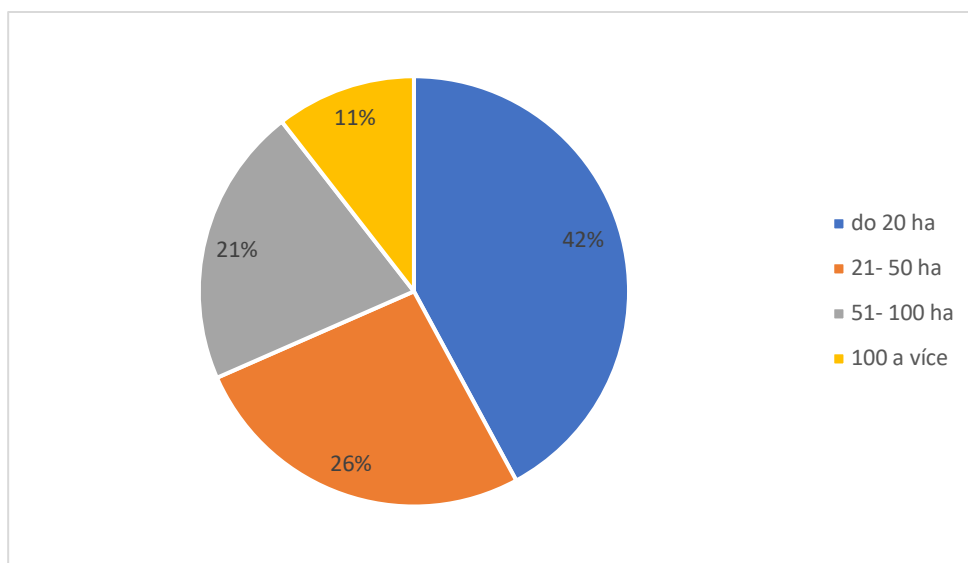
48 % respondentů odpovědělo, že vypěstované plodiny mají jen pro vlastní využití, jedná se hlavně o kukuřici, kterou využívají na krmení skotu, oves, který využívají pro potravu u koní.

Otázka č. 6 a 7.: Hospodaření na trvalých travních porostech a výměra trvalého travního porostu (louky pastviny).

40 respondentů odpovědělo, že hospodaří na trvalých travních porostech, u většiny dotazovaných se jedná hlavně o pastviny, kde chovají sezónně, ale v některých případech i celoročně skot. Podle Thumm (2012) produktivita travních porostů ve střední Evropě má typický sezónní charakter s maximem růstu na jaře a poklesem čisté produkce v polovině léta. Zvířata jsou mimo sezónu ustájeny ve stájích. 6 respondentů odpovědělo, že na trvalých travních porostech nehospodaří, jsou to hlavně instituce zabývající se hlavně sociálními službami, při kterých mají různé zemědělské aspekty, jako je práce u koní a hipoterapie. V těchto případech si krmení pro zvířata dokupují a mají výběhy pro zvířata, kde probíhá příprava pro práci s lidmi, nebo kam se zvířata ubírají v rámci odpočinku.

do 20 ha	16
21- 50 ha	10
51- 100 ha	8
100 a více	4

Graf 6: Výměry TTP

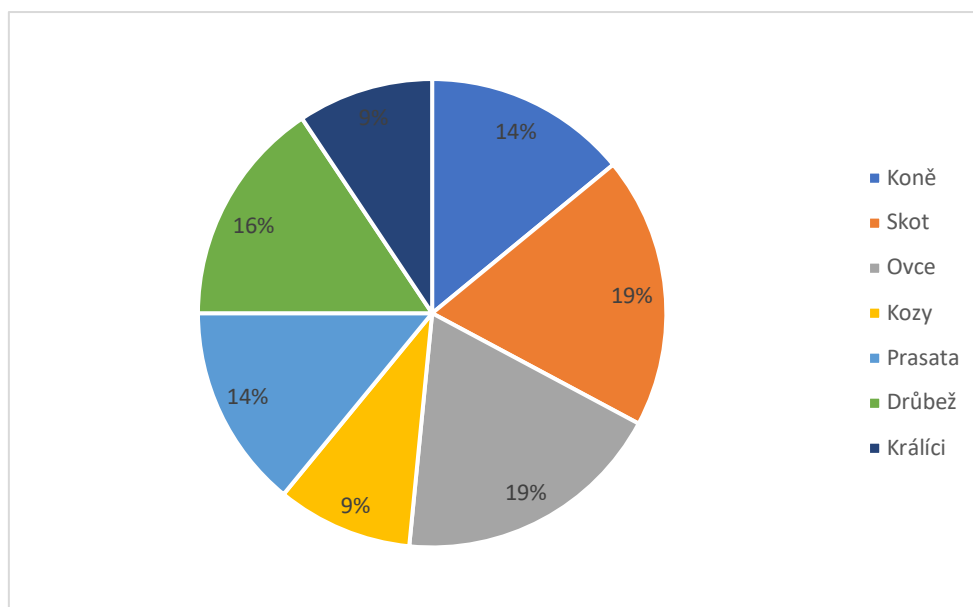
(Zdroj: autor práce)

5.1.3 Třetí část dotazníku – živočišná produkce

Otázka č. 10: Druhy a počty chovaných zvířat.

Koně	18
Skot	24
Ovce	24
Kozy	12
Prasata	18
Drůbež	20
Králíci	12

Graf 7: Druhy zvířat

(Zdroj: autor práce)

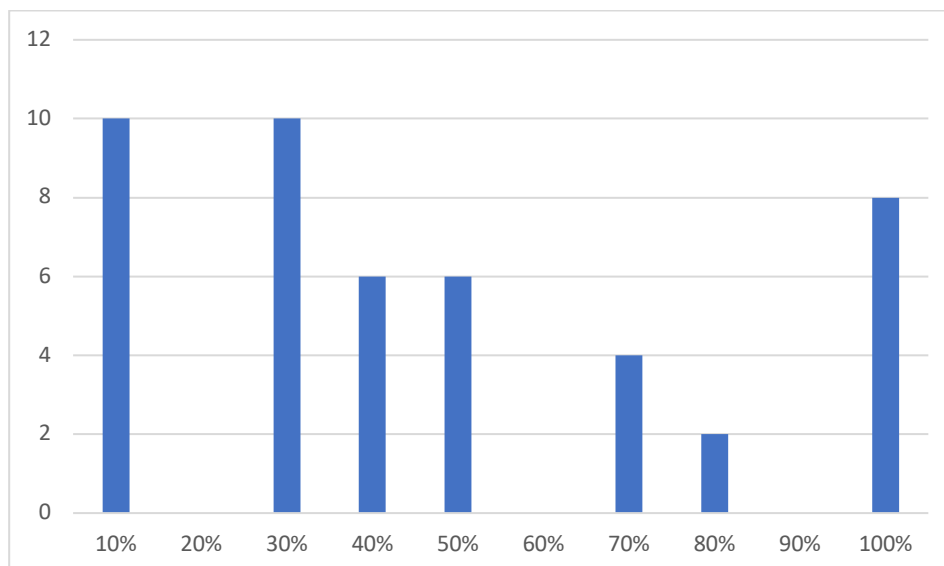
19 % dotazovaných chová ve svém zemědělství několik kusů skotu, z těchto 19 % je 6 větších zemědělských podniků, kde chovají více než 100 kusů skotu. V základních odpovědích nebylo uvedeno, zda se jedná o masný nebo mléčný skot, podle bližšího šetření bylo zjištěno, že jde ve většině případech o masný skot, kde je později prodáváno maso k další úpravě, jen malé procento zemědělců si své maso samo zpracovává a používá pro přímý prodej. Ze všech dotazovaných tento způsob využívá pouze jedna zemědělská společnost. Ve 14 až 16 procentech mají zemědělci koně, prasata a drůbež, koně jsou využívání hlavně v rámci terapií, nejen pro hendikepované osoby, ale jsou

využívány i pro rekreaci, nebo k výukovým programům. Prasata a drůbež se nacházejí v těchto zemědělství v malých počtech, zhruba od 5 do 30 kusů a jsou spíše doplňkem, pro různé aktivity na farmě. 9 % dotazovaných chová králíky, k výukovým účelům, nebo na maso a dalších 9 % dotazovaných chová kozy. Dalšími zvířaty, která nejsou uvedena v hlavní tabulce, ale jsou často chována na farmách jsou včelstva, osli, poníci, morčata, kachny, holubi, hmyz na výuku a krmení, plazi a ryby.

5.1.4 Čtvrtá část dotazníku – finance a státní podpora

Otázka č. 4, č. 9 a č. 11: Podíl z celkových příjmů z vlastní produkce, rostlinné produkce a živočišné produkce. (1/10 vůbec, 10/10 velmi důležité)

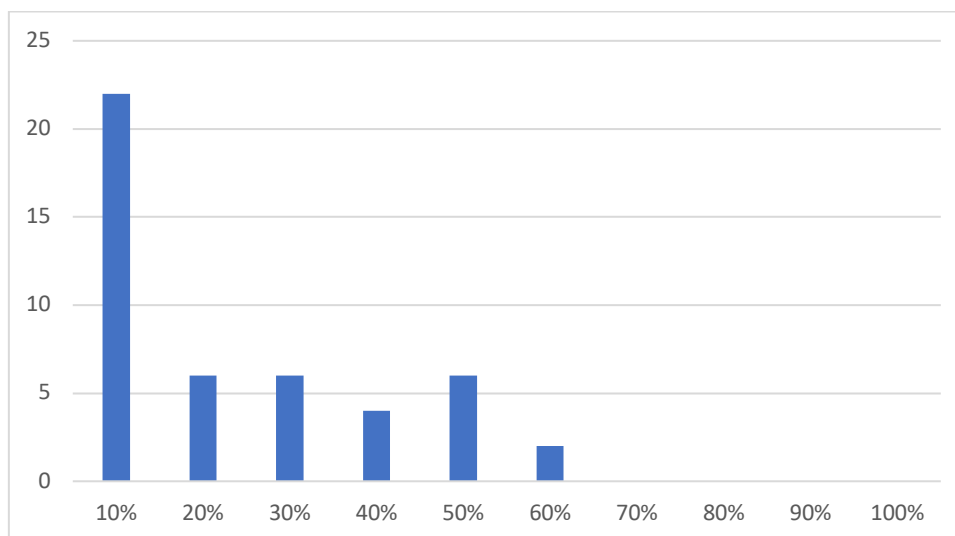
Graf 8: Podíl příjmu z vlastní produkce

(Zdroj: autor práce)

U nejvíce podniků a to 10, jsou příjmy z vlastní produkce důležité z 10 % až 30 %. V zemědělské produkci se hlavně objevuje prodej vlastního zpracovaného masa, mléčných výrobků a z nezemědělských jsou to z velké části výrobky vyrobené v chráněných dílnách. 8 podniků je na vlastní produkci závislé.

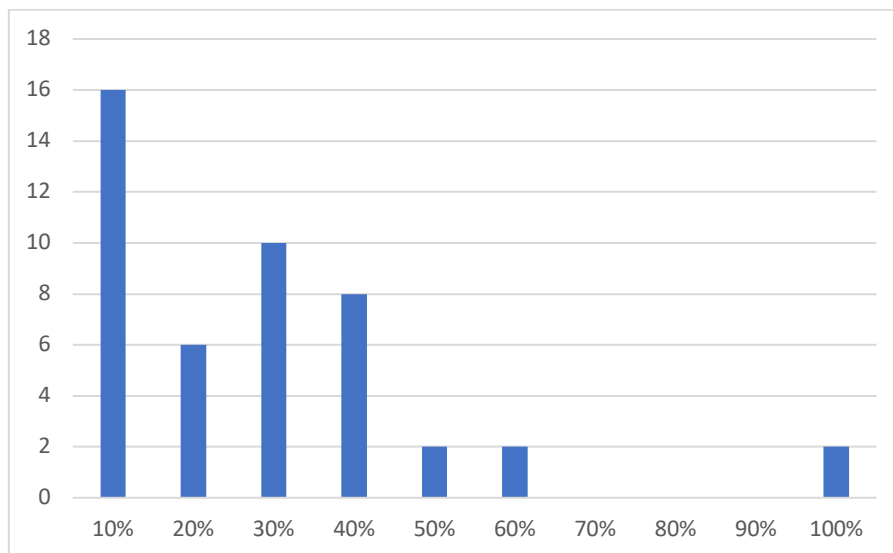
Graf 9: Podíl příjmu v rostlinné produkci

(Zdroj: autor práce)

22 respondentů a to je 47,8 % potvrdilo, že z hlediska příjmu tvoří rostlinná produkce 10 %, 8 respondentů odpovědělo že je pro ně důležitá z 50 až 60 %. Zbytek a to 16 respondentů se pohybují mezi 20 až 40 %.

Graf 10: Podíl příjmu v živočišné produkci

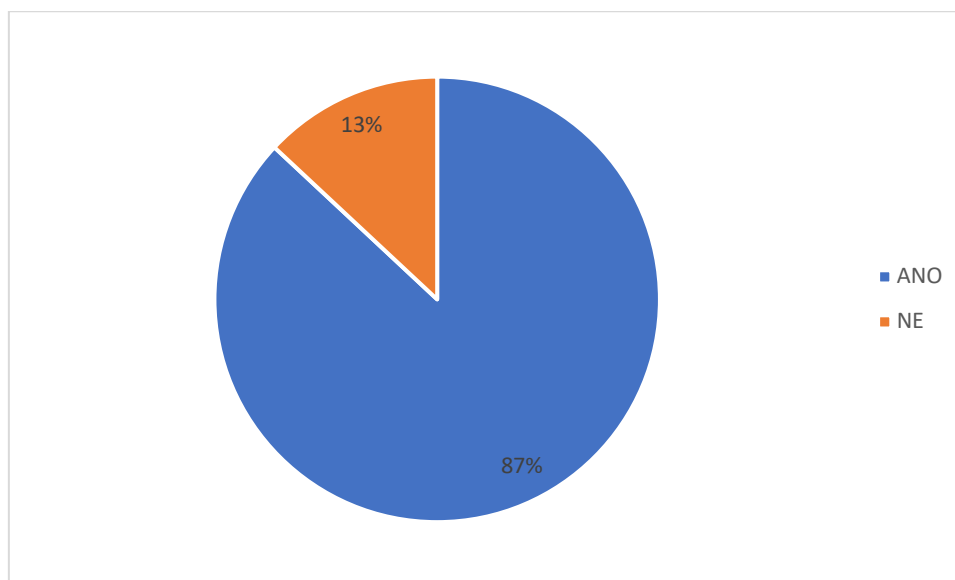

(Zdroj: autor práce)

Nejvíce respondentů a to 16 odpovědělo, že jejich podíl z celkového příjmu v živočišné produkci tvoří 10 % a hlavními produkty jsou maso, masné výrobky, mléko a mléčné výrobky. Produkce masa je velmi rozšířena hlavně u ekologických zemědělců, kteří své maso prodávají hlavně v okolí, nebo pomocí internetových stránek. Podle Czyzewski (2019) mezi nejdůležitější faktory pro tvorbu zemědělského příjmu patří rozsah produkce, dotace v rámci společné zemědělské politiky a ukazatele odrážející význam obchodních vyhlídek a cenových výkyvů.

Otázky č. 12, č. 13 a č. 14: Četnost využití dotačních programů, jaké využívají a zda jsou existenčně důležité.

Graf 11: *Využití dotačních programů*

(Zdroj: autor práce)

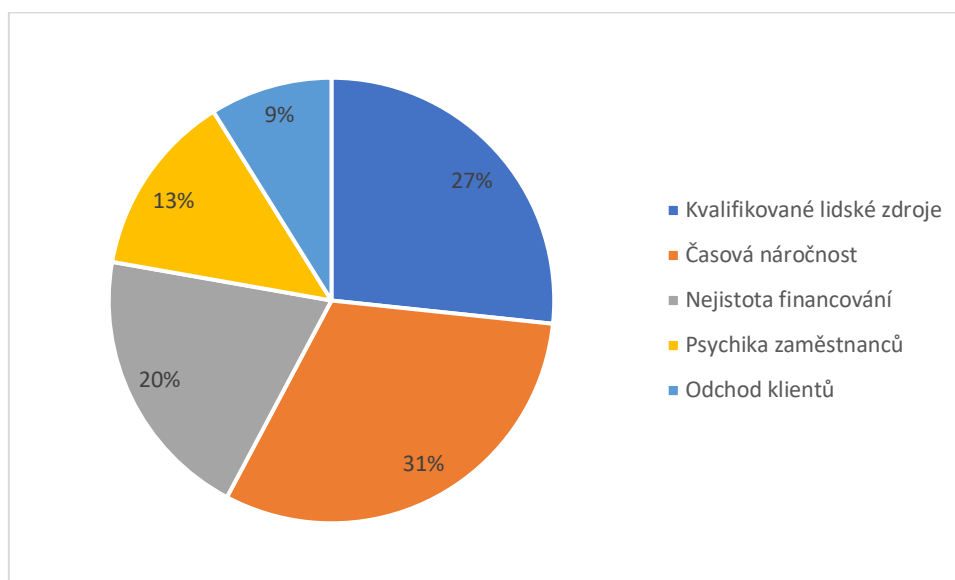
87 % z dotazovaných využívá státní dotace, většina jsou uživatelé dotačního programu SZIF na zemědělskou produkci, jednotnou platbu na plochu, program pro podporu mladého zemědělce, zatravňování zemědělské půdy nebo ekologického zemědělství. Dva z dotazovaných využívají dotací OPZ (operační program zaměstnanost) a jeden z dotazovaných využívá dotačního programu PRV (program rozvoje venkova). Podle Babic (2015) dotace pro zemědělství tvoří přibližně 60 % všech dotací v EU. 62 % dotazovaných potvrdilo, že dotační podpora je velmi důležitým příjmem v jejich podnikání, až na existenční úrovni. Podle Vožarova (2016), téměř všechny země směřovaly velkou část svých příjmů na zemědělské dotace. Zemědělské dotace jsou zásadním aspektem zemědělství a hrají důležitou roli v mezinárodním obchodu. 23 % dotazovaných odpovědělo že dotačních programů nevyužívá, a to jsou hlavně ti, kteří se zabývají hlavně sociálními službami, a ne přímo zemědělstvím a ve většině případů jsou to státní podniky. Z přímých rozhovorů bylo řečeno, že tyto státní služby dostávají roční rozpočet, který se rozděluje podle potřeb do různých sektorů těchto zařízení.

5.2 Bariéry v sociálním zemědělství

V průběhu obsahové analýzy rozhovorů byli posouzeni bariéry v sociálním zemědělství a bylo vytvořeno následujících 5 hlavních kategorií hodnocení.

- Kvalifikované lidské zdroje
- Časová náročnost
- Nejistota financování
- Psychika zaměstnanců
- Odchod klientů

Graf 12: Bariéry v sociálním zemědělství

(Zdroj: autor práce)

V kategorii **kvalifikované lidské zdroje** byl nejčastěji zmiňován problém nalezení kvalifikovaných pracovních sil, které mají teoretické znalosti s touto profesí, zvládnou kvalifikovaně poradit, řešit veškeré klientovy problémy a chuť se celoživotně vzdělávat.

V kategorii **časová náročnost** byla nejčastěji uvedena časová náročnost na přípravu různých aktivit pro klienty jako je například příprava a cvičení koní pro hipoterapie, vyvážení práce s klienty a se zvířaty, aby mohl plynule fungovat chod společnosti a nebylo nic zanedbáno.

V kategorii **nejistota financování** byl uveden jako bariéra hlavně z hlediska nestálých změn programů pro podporu. Lidé se shodují, že nutností je ustálení programů státních

podpor pro sociální zemědělství. Často byly také zmiňovány problémy s odbytem produkce, logistika a ceny konkurence. Vzhledem k malému objemu produkce, kde produkty nejsou ani nijak certifikované, není možnost uskutečnit prodej u velkých řetězců. Pro nákup produktů musí mít odběratelé dostatečné znalosti o konceptu sociálního zemědělství, protože cena nemá šanci konkurovat malo- a velkoobchodním řetězcům. Proto je nejčastěji uváděný jako způsob distribuce prodej ze dvora.

V kategorii **psychika zaměstnanců** byl nejčastěji zmiňován problém nastavení hranic ve vztahu pracovníka a klienta, který pokud není správně nastaven může dlouhodobě způsobit například syndrom vyhoření a může být nebezpečný jak na straně pracovníka, tak i klienta. Práce jak s mentálně, tak i s fyzicky postiženými klienty je časově náročná a musí se dbát i na to, aby měl pracovník dostatek času na odpočinek, na rodinu, a hlavně na sebe.

V kategorii **odchod klientů** se jedná hlavně o vytvořené pracovní pozice, kde klienti dlouhodobě vykonávali určité pracovní činnosti, byli vyškoleni a odchod může znamenat ztrátu důležitých pracovních sil. Tento problém byl uváděn v sociálním zemědělství, kde jsou vytvořena chráněná bydlení a zaměstnání pro klienty, a jakmile jsou řádně proškoleni a dokážou se osamostatnit, mohou se uplatnit ve veřejném trhu práce.

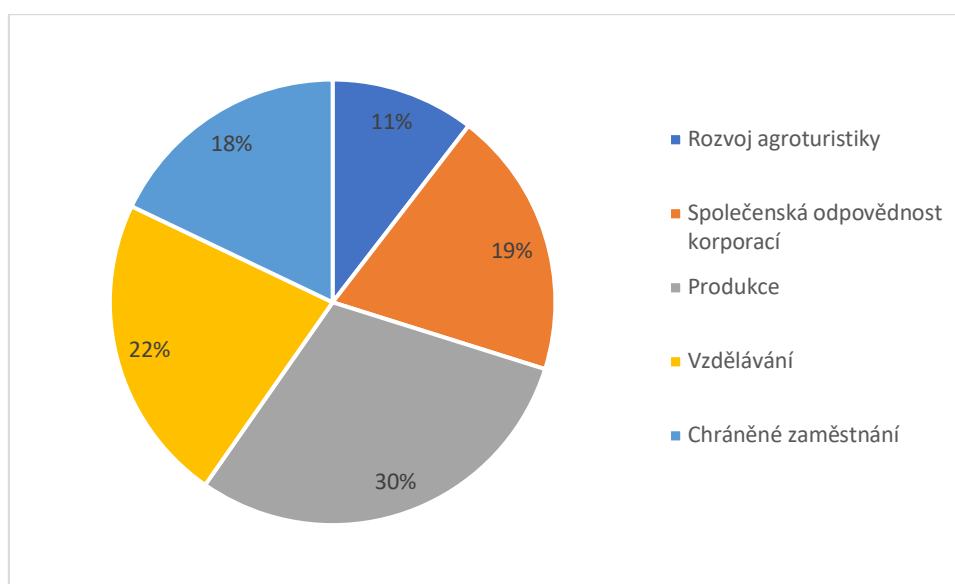
Méně častými bariérami jsou například **nedůvěra místních komunit**. Někdy se farmy setkávají s negativním přístupem a kritikou z blízkého okolí kvůli jejich práci. Další bariérou jsou **dlouhodobé změny ve způsobu života na venkově**. Lidé zde začínají žít spíše anonymním životem jako ve městech a s příchodem nových generací se přestávají pořádat například tradiční akce, které byly v některých regionech turistickým lákadlem. Další z méně častých bariér je **náročnost při vytváření harmonogramů** pro každého z klientů. Každý z klientů má jiné potřeby a je náročné kombinovat chod společnosti nebo například pracovní skupiny s potřebami dané osoby. U **omezených možností aktivit** s klienty se jedná hlavně o omezené pracovní možnosti klientů.

5.3 Příležitosti v sociálním zemědělství

Stejným způsobem jako bariéry v sociálním zemědělství byly posouzeny příležitosti v sociálním zemědělství. Vytvořeno je zde 5 hlavních kategorií hodnocení.

- Rozvoj agroturistiky
- Společenská odpovědnost korporací
- Produkce
- Vzdělávání
- Chráněné zaměstnávání

Graf 13: Příležitosti v sociálním zemědělství

(Zdroj: autor práce)

V kategorii **rozvoj agroturistiky** byl často zmiňovaný velký zájem obyvatel uchýlovat se do centra přírody, z každodenního shonu měst a velkoměst. Lidé se často vracejí odpočívat, relaxovat, zapojovat se do zemědělských činností a chtějí zažít atmosféru venkova. Proto je zde do budoucna velká příležitost k rozvoji.

V kategorii **společenská odpovědnost korporací** se minimálně objevuje sponzorská finanční výpomoc. Velké firmy vytvářejí se sociálními zemědělstvími dodavatelsko-odběratelské vztahy a jedná se například o sjednání cateringu, dále v jejich zařízeních pořádají firemní meeting, nebo team building.

V kategorii **produkce** je vidět hlavní potenciál rozšiřování sortimentu, kvůli zájmu okolí pro nákup lokálních produktů s přidanou hodnotou. Sociální zemědělství disponuje obrovským potenciálem z pohledu lidské práce a je zde možnost dělat pracovní aktivity, které se v komerční sféře finančně nevyplatí.

V kategorii **vzdělávání** je vidět veliký zájem o rozšiřování vzdělávání v oblasti zemědělství, proto je potřeba vytváření nových programů, které lákají hlavně mladší ročníky.

V kategorii **chráněné zaměstnávání** jsou vytvářena nová pracovní místa a vhodné pracovní podmínky pro zdravotně postižené osoby, která jsou částečně finančně hrazena úřadem práce nebo obcí. Je to vhodné řešení pro podporu nezaměstnanosti a pro seberealizaci klientů.

6 Závěr

Hlavním cílem bakalářské práce bylo přiblížení struktury sociálního zemědělství v České republice a zjištění příležitostí a bariér, které nám sociální zemědělství v dnešní podobě může nabídnout z pohledu zapojených subjektů. Do výzkumu bylo zapojeno několik desítek subjektů provozujících sociální zemědělství z celé České republiky, hlavní přímé rozhovory proběhly nejčastěji v obcích či městech Plzeňského, Středočeského a Jihočeského kraje.

Většina oslovených subjektů sociální aspekty přidala až v průběhu své zemědělské činnosti, počáteční koncept vytvořit sociální zemědělství se objevil jen zřídka, většina subjektů, které se věnují těmto činnostem už od počátku jsou vedeny spíše jako sociální služby, kde jsou zemědělské aspekty přidány v rámci terapií anebo přidány do konceptu chráněných zaměstnání.

Dotazníkové šetření bylo rozděleno do čtyř částí. První okruh otázek se věnuje tomu, jaké jsou na sociální farmách cílové skupiny, jaké mají vedlejší činnosti (kromě zemědělské činnosti a produkce) a jakým způsobem své zboží distribuují. Z výsledku vyplývá, že nejvíce z dotazovaných subjektů a to 27 % mají z cílových skupin v péči osoby s mentálním znevýhodněním, hned za nimi se objevují osoby s fyzickým znevýhodněním, dlouhodobě nezaměstnaní a sociální zemědělci provádějící výukové programy. Jako vedlejší činnost byla nejčastěji zmiňována výroba potravin a vzdělávací programy jak pro klienty, tak i pro veřejnost. Prodej vlastních produktů probíhá nejčastěji ze dvora a 20 % dotazovaných své produkty neprodává. Tím se potvrzuje výzkumná otázka č.2, že více než polovina zapojených subjektů zpracovává zemědělskou produkci.

Druhý okruh otázek se věnuje rostlinné produkci a z odpovědí vyplývá, že nejčastěji je pěstována zelenina a ovoce, dále také obiloviny a okopaniny. 48 % využívá plodiny výhradně pro vlastní využití.

Třetí okruh otázek se věnuje živočišné produkci, kde se ukázalo, že největší procento z dotazovaných respondentů chová skot a ovce. Dále byla často zmiňována malá a střední kontaktní zvířata, která jsou využívána v rámci terapií a v neposlední řadě koně, kteří jsou využíváni při hipoterapii.

Čtvrtá část otázek se věnuje financím a státní podpoře. V případě vlastní produkce se příjmy u 8 dotazovaných respondentů ukázaly naprosto zásadními. Více než polovina dotazovaných se pohybuje z hlediska důležitosti příjmů z vlastní produkce mezi

10 – 40%. Rostlinná produkce se z hlediska příjmu ukázala jako nejméně zásadní. Polovina dotazovaných subjektů odpověděla, že je pro ně rostlinná produkce zásadní v 10 %. 16 dotazovaných se pohybuje mezi 20 až 40 %, 8 subjektů mezi 50 a 60 %. V živočišné produkci se důležitost příjmu pohybuje u nadpoloviční většiny pod 50 %. Tímto se vyvrací výzkumná otázka č. 1, že více než polovina subjektů je závislá na příjmech ze zemědělské produkce. 87 % z dotazovaných využívá státní dotace, většina jsou uživatelé dotačních programů SZIF, několik z dotazovaných využívají dotací OPZ a PRV. 62 % dotazovaných potvrdilo, že jsou pro ně dotace existenčně důležité. Tímto se potvrzuje výzkumná otázka č. 3, že více než polovina zapojených subjektů vnímá dotace jako existenčně důležité.

Při přímých rozhovorech byly nejčastěji jako bariéry sociálního zemědělství zmiňovány tyto následující kategorie: **nedostatek kvalifikovaných lidských zdrojů, časová náročnost, nejistota financování**, hlavně z důvodu nestálosti dotačních programů, **psychika zaměstnanců** a **odchod klientů** například z chráněných zaměstnávání. Méně častými bariérami jsou například nedůvěra místních komunit, dlouhodobé změny ve způsobu života na venkově, náročnost při vytváření harmonogramů a omezené možnosti aktivit.

Jako příležitosti v sociálním zemědělství se nejvíce ukázaly **rozvoj agroturistiky** z důvodu zájmu lidí uchylovat se do centra přírody, **společenská odpovědnost korporací, produkce**, protože sociální zemědělství disponuje obrovským potenciálem z pohledu lidské práce a je zde možnost dělat pracovní aktivity, které se v komerční sféře finančně nevyplatí, dále **vzdělávání** a **chráněné zaměstnávání**.

7 Seznam použité literatury

Citace knih

ČENĚK, Miroslav. *Lidé, krajina a zemědělství: z fotoarchivu Národního zemědělského muzea Praha*. Praha: Profi Press, 2006. ISBN isbn80-86726-21-5.

HASSING, Jan. *Green care for human therapy, social innovation, rural economy, and education*. Nova Science Publishers, 2013. ISBN 978-1-62417-479-7.

HULEK, Michael. *Klauengesundheit a Klauenpflege*. 1. Graz: Leopold Stocker Verlag, 2014. ISBN 978-3-7020-1463-6.

KUBAČÁK, Antonín. *Odkaz českého zemědělství*. Praha: Ministerstvo zemědělství, 2020. ISBN isbn978-80-7434-600-2.

MICHAL, Igor a Veronika KOPECKÁ. *Zemědělství, ochrana biodiverzity a regionální rozvoj v České republice*. České koordinační středisko IUCN, 1996. ISBN isbn2-8317-0397-2.

UJJ, Apolka, Jan MOUDRÝ, Veronika ČURNÁ, et al. *Sociální zemědělství: sbírka příkladů dobré praxe v zemích Visegrádu*. [Praha]: [Ministerstvo zemědělství], 2021. ISBN 978-80-7434-593-7.

Citace webových zdrojů

Artz, B., (2018). *Green Care: A Review of the Benefits and Potential of Animal-Assisted Care Farming Globally and in Rural America* [online] [cit. 2023-01-17]. Dostupné z: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000422961700005>

Babic, V., Milosevic, B., (2015). *Economic subsidies in agriculture* [online] [cit. 2023-03-27]. Dostupné z: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000435275600008>

Báčová, P., (2018). *Za sto let ubyla třetina zemědělské půdy* [online] [cit. 2023-02-28]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/za-sto-let-ubyla-tretina-zemedelske-pudy>

Baines, J. R., (2010). *The Role of Machine Milking in Quality Milk Production and Ensuring Dairy Cow Welfare* [online] [cit. 2023-03-25]. Dostupné z: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000275486200011>

Bartolini, F., Andreoli, M., (2014). *Explaining determinants of the on-farm diversification: empirical evidence from Tuscany region* [online] [cit. 2023-02-02]. Dostupné z: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000215195600003>

Bente, B., Braastad, B., Buris, A., (2010). *Green Care: A Conceptual Framework. A report of the Working Group on the Health Benefits of Green Care COST 866, Green Care in Agriculture. Hg. v. Joe Sempik, Hine Rachel und Deborah Wilcox. Loughborough University: Centre for Child and Family Research. Loughborough* [online] [2023-03-15]. Dostupné z: https://www.haup.ac.at/cms/upload/bilder/green_care_a_%20conceptual_framework.pdf

Bock a Oosting. (2010). *The Economics of Green Care in Agriculture: A Classification of Green Care Arrangements in Europe* [online]. Leicestershire: Loughborough University, [cit. 2023-01-15]. ISBN 9781907382284. Dostupné z: <https://edepot.wur.nl/163281>

Cuthbert, S., (2021). *Green care in psychiatry* [online] [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000639444800002>

Zyczewski, A., Grzelak, A., Kryszak, L., (2019). *Determinants on income of agricultural holdings in EU countries* [online] [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000461899000005>

De Meneses, L., Gonzalez, M. (2007). *The agrar-food fairs as a rural development strategy in the castilla and Leon region in Spain* [online] [cit. 2023-02-16]. Dostupné z: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000258167800018>

Deutsche Arbeitsgemeinschaft Soziale Landwirtschaft (DASoL) [online]. Wittenhauesen: Deutsche arbeitsgemaintschaft, 2022 [cit. 2023-03-18]. Dostupné z: <http://www.soziale-landwirtschaft.de/startseite#>

Diconne, S., Hassler, M., (2021). *Soziale landwirtschaft in Deutschland: Die Multifunktionalität landwirtschaftlicher betriebe* [online] [cit. 2023-01-14]. Dostupné z: https://austriaca.at/0xc1aa5576_0x003d57c5.pdf

Elferink. E. V., Nonhebel, S., (2007). *Variations in land requirements for meat production* [online] [cit. 2023-02-17]. Dostupné z: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000249770100005>

Elings, M., O'Connor, D., Briers, S., a kol. (2022). *Social agriculture in selected EU countries: a market outlook* [online] [cit. 2023-03-27]. Dostupné z: <https://sciendo.com/article/10.2478/euco-2022-0022>

Enea, D. N., Marginean, G.E., (2021). *The corelation between conformation traits and milk production at holstein cows* [online] [cit. 2023-03-26]. Dostupné z: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000686570700034>

OP Zaměstnanost plus 2021-2027 [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2021 [cit. 2023-03-12]. Dostupné z: <https://www.esfcr.cz/opz-plus>

Förderung von Projekten zur Verarbeitung und Vermarktung landwirtschaftlicher Erzeugnisse [online]. Oldenburg: Landwirtschaftskammer Niedersachsen, 2022 [cit. 2023-01-26]. Dostupné z: https://www.agrarfoerderung-niedersachsen.de/agrarfoerderung/news/31230_Foerderung_von_Projekten_zur_Verarbeitung_und_Vermarktung_landwirtschaftlicher_Erzeugnisse

Chovanec, T., Moudrý, J., (2016). *Sociální zemědělství v evropských zemích* [online] [cit. 2023-02-15]. Dostupné z: <http://www.soczem.webobce.cz/www/soczem/fs/sz-v-evropskych-zemich.pdf>

Kountios, G., Bournaris, T., (2018). *Exploring educational needs of young farmers in precision agriculture in Serres, Greece, and the perspective of innovative agricultural educational programs* [online] [cit. 2023-02-15]. Dostupné z: <https://www.webof-science.com/wos/woscc/full-record/WOS:000431049600002>

Marjolein, E., Deidre O’C., (2022). *Social Agriculture in Selected EU Countries: A Market Outlook* [online] [2023-02-19]. Dostupné z: <https://sciendo.com/article/10.2478/euco-2022-0022>

Moudrý, J., Chovanec, T., Hudcová, E., (2015). *Možnosti využití konceptu sociálního zemědělství v politikách sociálního začleňování ve venkovském prostředí* [online] [cit. 2022-12-12]. Dostupné z: https://www.socialni-zaclenovani.cz/wp-content/uploads/ASZ_SocZem_v_CR_FINAL.pdf

Moruzzo, R., (2022). *The Development of Sustainable Social Farming in Italy: A Case Studies Analysis* [online] [cit. 2023-02-02]. Dostupné z: <https://www.webof-science.com/wos/woscc/full-record/WOS:000887535200001>

Pawelczyk, E., (2006). *Farming and social-care combinations in Poland* [online] [cit. 2022-12-12]. Dostupné z: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000236361700019>

Petrovic, Z., Djordjevic, V., Milicevic, D., (2015). *Meat production and consumption: Environmental consequences* [online] [2023-02-16]. Dostupné z: <https://www.webof-science.com/wos/woscc/full-record/WOS:000380429000061>

PGRLF-Program Sociálního zemědělství [online]. Brno: EU LEGAL ADVISORY, s.r.o., 2015 [cit. 2023-01-26]. Dostupné z: <https://www.dotacni.info/pgRLF-program-socialni-zemedelstvi/>

Podpora sociálního podnikání [online]. Praha: Ministerstvo zemědělství, 2023 [cit. 2023-01-26]. Dostupné z: <http://www.socialni-zemedelstvi.cz/podpora-socialniho-podnikani/>

Podpora zaměstnávání osob se zdravotním postižením, Aktivní politika zaměstnanosti [online], Praha: Ministerstvo zemědělství, 2022 [cit. 2023-01-25]. Dostupné z: <http://www.socialni-zemedelstvi.cz/opz/>

Podpora projektů nestátních neziskových organizací v rámci státní dotační politiky vůči nestátním neziskovým organizacím z kapitoly Ministerstva zemědělství pro rok 2022 [online], Praha: Ministerstvo zemědělství 2022 [cit. 2023-01-25]. Dostupné z: <http://www.socialni-zemedelstvi.cz/podpora-nno/>

Pölling, B., (2017), *Business models in urban farming: A comparative analysis of case studies from Spain, Italy and Germany* [online] [cit. 2022-12-10]. Dostupné z: <https://sciendo.com/article/10.1515/mgr-2017-0015>

Priorita I. Podpora zemědělství, zpracování zemědělských produktů a lesnímu hospodářství [online], Praha: Státní zemědělský intervenční fond (2007) [cit. 2022-12-08]. Dostupné z: <https://www.szif.cz/cs/priorita-I-podpora-zemedelstvi-zpracovani-zemedelskych%20produktu-a-lesnimu-hospodarstvi-op-rvmz?isarchiv=true&year=-1&ino=1#ino-1>

Procházka, J., (2018). *The situation of social farms in the Czech Republic* [online] [cit. 2023-02-15]. Dostupné z: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000512313800035>

Prvovýroba [online], Praha, Státní zemědělská a potravinářská inspekce [cit: 2023-01-18]. Dostupné z: <https://www.szpi.gov.cz/clanek/prvovyroba.aspx>

Rostlinná výroba [online], Hosín: Zemědělské komodity CZ [cit. 2023-01-15]. Dostupné z <http://www.zemedelskekomodity.cz/index.php/roslinna-vyroba-menu>

Rostlinná výroba [online], Praha: Ministerstvo zemědělství (nedatováno) [cit. 2023-02-17]. Dostupné z: <https://eagri.cz/public/web/mze/zemedelstvi/roslinna-vyroba/>

Sgroi, F., (2022). *Social agriculture is a strategy to prevent the phenomenon of abandonment in mountain areas and areas at risk of desertification* [online] [cit. 2023-02-28]. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2666154322001879>

Schluessler, J., (2017). *Impact of support centres for social farming on benefits from livestock in northern Europe* [online] [cit. 2023-02-17]. Dostupné z: <https://www.wobscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000300597700006>

Sixta, J., (2022). *Ministerstvo zemědělství vyhlašuje výzvu k podání žádostí na podporu projektů nestátních neziskových organizací pro rok 2022* [online] [cit. 2023-02-27]. Dostupné z: <https://eagri.cz/public/web/mze/dotace/narodni-dotace/dotace-nejstatnim-neziskovym-organizacim/vyzva-k-podani-zadosti-projektu-nno-2022.html>

Social Farming in Italy [online]. Istanbul: Symrnes Ogretmen Akademisi (2015) [cit. 2022-12-05]. Dostupné z: <https://socialfarmyouth.eu/good-practices/social-farming-in-italy/>

Soziale Landwirtschaft als Option für den Bio-Betrieb. Referat: Bundesanstalt für Landwirtschaft und Ernährung (BLE), (2020) [cit. 2022-12-12]. Dostupné z: <https://www.oekolandbau.de/landwirtschaft/betrieb/oekonomie/soziale-landwirtschaft-als-option-fuer-den-bio-betrieb/>

Soziale Landwirtschaft in Bayern [online]. München: Bayerisches Staatsministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Forsten, (2017) (2023) [cit. 2023-02-28]. Dostupné z: <https://www.stmelf.bayern.de/landwirtschaft/erwerbsskombination/106259/index.php>

Syrucek, J., Barton, L., Rehak, D., (2019). *Evaluation of economic indicators for Czech dairy farms* [online] [cit. 2023-01-28]. Dostupné z: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000497970700002>

Šťastná, M., (2022). *Social Farming in Czechia, Actors and Barriers* [online] [cit. 2022-12-10]. Dostupné z: <https://sciendo.com/article/10.2478/euco-2022-0029>

Thumm, U., Fenn, L., Lewandowski, I., (2012). *Establishment of switchgrass in permanent grassland* [online] [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000361159300011>

Trade in processed agricultural products [online]. Brusel: Directorate-General for Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs, (2022) [cit. 2023-01-25]. Dostupné z: https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/food-and-drink-industry/trade-processed-agricultural-products_en

Trnka, M., (2021). *Posun agroklimatických podmínek Česka v posledních 60 letech* [online] [cit. 2023-02-02]. Dostupné z: https://www.vurv.cz/wp-content/uploads/2021/03/Agroklimaticke-podminky-Agrobaze-2_2021.pdf

Valach, M., (2018). *Social function of agriculture sector in the Slovak republic* [online] [cit. 2023-02-02]. Dostupné z: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000448477600060>

Váňa, J., Sedláčková, L., (nedatováno). *Legislativní požadavky na zpracování vlastní produkce a prodej malého množství vlastních produktů* [online] [cit. 2023-02-26]. Dostupné z: <https://www.svsr.cz/wp-content/files/dokumenty-a-publikace/Zpracovani-vlastni-produkce-potraviny-zivocisneho-puvodu-2018.pdf>

Vránová, V., (2011). *Historie českých zemědělských družstev* [online] [cit. 2023-02-28]. Dostupné z: <https://www.kulturni-noviny.cz/nezavisle-vydavatelске-a-medialni-druzstvo/archiv/online/2018/18-2018/historie-ceskych-zemedelskych-druzstev>

Vozarova, I.K., Kotulic, R., (2016). *Kvantifikace vlivu dotací na produkční výkonnost slovenského zemědělství* [online] [cit. 2023-03-27]. Dostupné z: <https://www.webof-science.com/wos/woscc/full-record/WOS:000387543400042>

What are processed agricultural product? [online]. Brussel: Directorate-General for Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs, 2022 [cit. 2023-01-25]. Dostupné z: https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/food-and-drink-industry/trade-processed-agricultural-products/what-are-processed-agricultural-products_en

Willems, J., (2012). *EESC Opinion: Social farming*, [online] [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: <https://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/eesc-opinion-social-farming>

Zemědělská výroba [online]. Praha: Ministerstvo zemědělství, 2017 [cit. 2023-02-28]. Dostupné z: <https://eagri.cz/public/web/mze/zemedelstvi/zemedelstvi.html>

Zemědělství České republiky – Transformace zemědělství po roce 1989 [online]. Ostrava: Zeměpisný web Daniela Svobody, 2007 [cit. 2023-02-28]. Dostupné z: https://ostrava.educanet.cz/www/zemepis/vyuka/septima/zemedelstvi_transformace.htm

Zhang, XL., (2012). *Application of Analytic Network Process in Agricultural Products Logistics Performance Evaluation* [online] [cit. 2023-02-17]. Dostupné z: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000310716100072>

8 Seznam grafů

Graf 1: <i>Zapojené cílové skupiny</i>	24
Graf 2: <i>Vedlejší činnosti</i>	26
Graf 3: <i>Distribuce zboží</i>	28
Graf 4: <i>Pěstované plodiny</i>	30
Graf 5: <i>Plodiny pro vlastní využití</i>	31
Graf 6: <i>Výměry TTP</i>	32
Graf 7: <i>Druhy zvířat</i>	33
Graf 8: <i>Podíl příjmu z vlastní produkce</i>	35
Graf 9: <i>Podíl příjmu v rostlinné produkci</i>	35
Graf 10: <i>Podíl příjmu v živočišné produkci</i>	36
Graf 11: <i>Využití dotačních programů</i>	37
Graf 12: <i>Bariéry v sociálním zemědělství</i>	38
Graf 13: <i>Příležitosti v sociálním zemědělství</i>	40

9 Seznam obrázků

Obrázek 1: <i>Hlavní oblasti sociálního zemědělství</i>	17
---	----

10 Seznam tabulek

Tabulka 1: <i>Plochy zemědělských plodin 1980-2022 (Pšenice, ječmen, žito, oves)</i>	8
Tabulka 2: <i>Plochy zemědělských plodin 1980-2022 (Cukrovka, brambory, řepka)....</i>	9
Tabulka 3: <i>Vývoj stavů hospodářských zvířat 1991-2022</i>	9

11 Seznam příloh

Příloha 1: *Otázky k přímým rozhovorům* 56

Příloha 2: *Dotazník* 57

12 Přílohy

Příloha 1: Otázky k přímým rozhovorům

Otázky k přímým rozhovorům

1. Jak vnímáte sociální zemědělství jakožto zapojený subjekt?
2. Jaké důležité aspekty by mělo sociální zemědělství obsahovat, aby se v něm lidé, které tuto službu využívají cítili dobře a mohli se aktivně zapojit do provozu?
3. Jak se díváte na využití sociálního zemědělství jako nástroje pro zlepšení fyzického a duševního zdraví?
4. Jaké skupiny lidí jsou u vás zapojeni do provozu?
5. Je náročné skloubit práci s lidmi, a přitom se plně věnovat zemědělským činnostem? A co je naopak výhodou.
6. V čem se podle vás sociální farmy liší od běžných podniků?
7. Jaké benefity vidíte v sociálním zemědělství?
8. Jaké jsou naopak v SZ bariéry?
9. Jak vypadá váš běžný pracovní den a jak do něj zakomponujete sociální aktivity?
10. Bylo pro vás zemědělství původní činností a až později jste přidali sociální aspekty, nastal vznik současně, nebo jste naopak k sociálním činnostem přidali zemědělské aspekty?
11. Měli by podle vás produkty vyprodukované v SZ značeny vlastní značkou, nebo mít speciální značení?
12. Máte nějaké speciální značení vašich produktů?

Příloha 2: Dotazník

Dotazník

1. Jaké cílové skupiny jsou u vás zapojeny v sociálním zemědělství? (výběr z možností)

- Osoby s mentálním znevýhodněním
- Osoby s fyzickým znevýhodněním
- Dlouhodobě nezaměstnaní
- Důchodci
- Lidé se závislostmi
- Vězni
- Výukové programy pro děti
- Jiná...

2. Jaké máte vedlejší činnosti, nebo zaměření kromě zemědělské produkce?

- Ruční práce (keramika, dílny)
- Hipoterapie, ergoterapie
- Chráněné dílny (dřevo-zpracování, sadařství, technické služby...)
- Vzdělávání
- Výroba potravin (výroba sýrů, pekařství, restaurace, vaření)
- Žádné
- Jiná...

3. Jakým způsobem je vaše zboží distribuováno?

- Prodej ze dvora
- Farmářské trhy
- Prostřednictvím maloobchodních prodejců
- Prostřednictvím velkoobchodních prodejců
- Neprodáváte
- Jiná...

4. Jak důležité jsou pro vás příjmy z vlastní produkce?

1 – 10 1 = 10 %, 10 = 100 %

5. Jaké pěstujete zemědělské plodiny a na jaké výměře? (vypište)

6. Hospodaříte na trvalých travních porostech?

- ANO
- NE

7. Pokud ano, kolik máte trvalého travního porostu? (louky, pastviny)

- Do 20 ha
- 21 – 50 ha
- 51 – 100 ha
- 100 a více ha

8. Máte své plodiny výhradně pro vlastní využití?

- ANO
- NE

9. Jaký podíl příjmu tvoří rostlinná produkce (z celkového příjmu)?

1 – 10 1 = 10 %, 10 = 100 %

10. Uveďte prosím druhy a počty chovaných zvířat.

11. Jaký podíl příjmu tvoří živočišná produkce?

1 – 10 1 = 10 %, 10 = 100 %

12. Využíváte dotačních programů?

- ANO
- NE

13. Pokud ano, jaké využíváte dotační programy? (vypište)

14. Jsou pro vás dotace existenčně důležité?

- ANO
- NE
